

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ҰЛТТЫҚ ҚҰРЫЛТАЙ – ҚЫЗЫЛОРДАДА

Қызылордадағы Ұлттық құрылтай парламенттік реформаларға қатысты өзгерістер бойынша жаңғыруға жол ашады деп күтілуде.

(Жалғасы 2-бетте)

ТҮЛҒА

ӘДІЛЕТТІҢ ӘДІЛІ

Заң саласының ардагері, жетпісін толтырғалы отырған ардақты ағамыз Әділ Жамбасбайұлы Құрықбаев іні іліпатын ағалық дархан пейілмен қабылдай білетін ақжарқын жан. Өмірлік ұстанымымыз, мақсат-мұратымыз ұқсас болғандықтан ба әріптесімізбен алғашқы танысқаннан сыйласып, жақын, тілекші жандарға айналып кеттік. Бұл күндері Әділ Жамбасбайұлымен аразамызды тек әріптестік сыпайы сыйлас-тық, ағалы-інілік іліпат қана емес, көп мүдделер жалғап жататынын мақтаныш тұтамын.

Мен ол кісіні рухани тұрғыдан ақылшым деп есептеймін, ес тұтамын. Маған Әділ Жамбасбайұлының елдік, мемлекеттік, ұлттық мүдделерге келгенде пікірінің өткірлігі, ой еркіндігі қатты ұнайды. Өзінің газет-журнал беттеріндегі мақалаларда жазғанындай Әділ Жамбасбайұлымен екеумізді ортақтастырар ұқсастықтар мен мүдделер баршылық: ол кісі де мен сияқты таза қазақ ауылында, қазақы ортада өсіп, қазақ мектебінде оқып, тәрбиеленіпті, орыс тілін білмей келіп, оқуға түсіп, содан қатты қиналыпты, осыдан келіп, университетте екі түрлі бағытта оқуға, әрі орысша тіл үйренуге, әрі негізгі мамандық бойынша білім алып, ізденуге тура келіпті. Мұның тілмен айтып жеткізгісіз ауыр азабын Әділ Жамбасбайұлы бір сұхбатында әдемі орайластырып, қисынды жеткізе білгендігіне қатты риза болып қалдым. Және ол мұны осы күнгі қаншама мүмкіндік бола тұра қазақ тілін үйренгісі келмейтін, құлқы да жоқ, тіпті, мен-сінбейтін әріптестерін сынай келе, бір кездерде өздерінің бұдан мүлде қиын жағдайда қалып, нағыз білім нәрімен сусындар шақта алтын уақыты еріксіз орыс тілін меңгеруге кеткенін, соған

заман талабы, саясат ағымы мәжбүрлегенін ағынан жарылып ақтарылады.

Азамат боп қалыптасу кезінде мұндай мәселе өз басымыздан да өткендіктен, бұл тақырып бізге өте таныс.

«Мен ұзақ жылдар бойы сот жүйесінде судьялық қызметте істедім, – деп жазыпты Әділ Жамбасбайұлы, – Қазақ ауылынан шыққан, қазақ мектебін бітірген, орыс көрмеген біздер орыс тілін әскери борышымызды өтеп жүрген кезде үйрене бастадық. Орыстілді орта орыс тілінде сөйлеуге мәжбүрледі. Қазақ мемлекеттік университетінің заң факультетіне оқуға түсіп, бес жылда бір рет те қазақ тілінде дәріс тыңдамай, таза орыс тілінде бітіріп, диплом алдық. Қазақ мектебін бітіріп келгендер бес жыл оқудың жартысын орысша үйренуге арнап, қалған уақытта білім алатын еді. Сол кезде мен орыс тілінде таза сөйлеп, жаза алатындарға қызыға да, қызғана да қарайтынмын. Маған орыстілділерге оқу оңай сияқты көрінетін. Бірақ кеудеде маздап тұрған намыс не істетпейді? Оқу, оқу және оқудың арқасында заң факультетін бітіріп, өмірге жолдама алдық...».

(Жалғасы 5-бетте)

МІНБЕР

«Ойыннан от шығар». Халқымыздың бұл даналығын Парламент Мәжілісінің жалпы отырысында ҚР Премьер-Министрінің орынбасары – Жасанды интелект және цифрлық даму министрі Жаслан Мәдиевке жолдаған депутаттық сауалында депутат Үнзिला Шапақ онлайн ойын платформаларына қатысты айтты.

ROBLOX ПЛАТФОРМАСЫН БҰҒАТТАУ – БАЛАЛАРДЫ ҚАТЕРДЕН САҚТАУ

Қазіргі таңда «Roblox» сөзін білмейтін бала жоқ. Бұл пайдаланушыларға өз ойындарын құруға, виртуалды әлемдерде қарым-қатынас жасауға және басқа ойыншылармен тікелей байланыс орнатуға мүмкіндік беретін халықаралық платформа.

Осы жайлы айта келіп, Шапақ ханым мына деректерді ортаға салды. 2025 жылғы ашық дереккөздерге сәйкес, Roblox платформасына кіретін күнделікті белсенді қолданушылар саны 150 миллионға жуық. Пайдаланушылардың басым бөлігін көмелетке толмаған балалар мен жасөспірімдер құрайды.

Ата-аналар, педагогтар және халықаралық сарапшылар тарапынан Roblox ойынының балалар психикасына кері әсер етуі мүмкін екендігі туралы алаңдаушылық жиі көтерілуде. Атап айтқанда, виртуалды тәуелділік, агрессивті мінез-құлық, шынайы өмірден алшақтау, сондай-ақ жас ерекшелігіне сай келмейтін контентпен бетпе-бет келу фактілері кездеседі. «Ойыннан от шығар» демекші, балалардың психологиялық дамуына мұндай факторлардың әсері ұзақ мерзімді теріс салдарға әкелуі ықтимал.

Ең қорқыныштысы, Roblox сияқты ашық онлайн-платформаларда көмелетке толмаған балаларға қатысты қылмыстық ниеті бар тұлғалардың, со-

ның ішінде педофилдер мен алаяқтардың белсенді әрекет ететіні туралы деректер бар. Олардың тактикалары қарапайым, алайда хирургиялық дәлдікпен жасалатындай. Алдымен ойындағы виртуалды чат арқылы баланың сеніміне кіріп, кейіннен Roblox-тан телеграмға көшіп, құпия кездесуге шақырады және мұның аяғы қайғылы оқиғамен аяқталуы мүмкін. Сонымен қатар алаяқтар дәл осылай баланың сеніміне кіріп, оған сыйлық беруге уәде беріп, ата-анасының картасының номерін және СМС-кодты сұрайды. Бала сеніп айтқандарын орындайды, нәтижесінде картадан ақша шешіліп алынады.

Әрине, компания «балаларға ең қауіпсіз орта жасаймыз» деп жар салудан жалығар емес. Бірақ секундына 50 мыңнан астам хабар ағылып жатқан ортаны толық бақылау мүмкін емес.

2025 жылдың 18 желтоқсанында Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат вице-министрі Евгений Кочетов: «Біз Roblox-ты блоктау немесе шектеу мәселесін қарастырмаймыз» деп айтқан болатын.

Roblox платформасының балалар қауіпсіздігіне, психологиялық дамуына және контенттің бақылаусыздығына байланысты бірқатар мемлекеттер қатаң шаралар қабылдауда. Атап айт-

қанда, Түркия, Катар, Ресей, Қытай, Иран, Солтүстік Корея және басқа да мемлекеттерде аталған платформа бұғатталды.

Осы тұста Хәкім Абай: «Бала тәрбиесі басты байлығың, кешіксең көретінің қайғы-мұң» деп айтқанын-

дай біз тек ел ішінде қандай да бір қайғылы жағдай орын алғаннан кейін ғана әрекет етуіміз керек пе деген сұрақ туындайды.

Осы жайлы айта келіп, Шапақ ханым Қазақстанда не себепті әлі күнге дейін аталған платформаға қатысты ұқсас шектеу немесе терең сараптамалық бағалау жүргізілмей отырғанына алаңдаушылық білдірді. Шын мәнінде Қазақстан Республикасының «Баланың құқықтары туралы» заңына сәйкес, мемлекеттік органдар, жеке және заңды тұлғалар баланы оның денсаулығына, имандылық жағынан және рухани дамуына зиян келтіретін әлеуметтік ортаның, ақпараттың, насихат пен үгіттің теріс ықпалынан қорғауға міндетті. Депутаттың осы ретте талаптары орынды. Расында депутат айтқандай Қазақстан Республикасында Roblox платформасының балалар мен жасөспірімдерге тигізетін психологиялық және әлеуметтік әсеріне қатысты арнайы зерттеулер жүргізілуі қажет. Өзге елдерде Roblox платформасын бұғаттау тәжірибесін ескере отырып, Қазақстанда бұл платформаның қызметін шектеу немесе қосымша бақылау тетіктерін енгізу де кезек күттірмейді.

А.ТҮРМАҒАНБЕТОВА,
«Заң газеті»

3-БЕТ

Заңгерлердің жаңа буыны қандай болуы керек?

6-БЕТ

Ұшқышсыз авиацияны дамыту орталығы ашылды

8-БЕТ

Банкирдің өлімі

Токетерін айтқанда, кінәсіздік презумпциясы ұдайы және ымырасыз сақталған жағдайда ғана қылмыстық сот төрелігі қысым жасау құралы емес, адам құқықтарын қорғау және шынайы заң үстемдігін орнату құралы ретінде елге сапалы қызмет ететін болады.

МИНБЕР

ДЕПУТАТТАР ІШКІ ЖҮЙЕЛІК ПРОБЛЕМАЛАРДЫ ТАЛҚЫҒА САЛДЫ

Парламент Сенатының жуырда өткен Палата отырысы елдің білім беру саясаты, сайлау заңнамасы және қоғамдық қауіпсіздікке қатысты бірқатар өзекті мәселелерді қамтыды. Сенатта Мәулен Әшімбаевтың төрағалығымен өткен жиында қабылданған шешімдер Қазақстанның халықаралық беделін нығайтып қана қоймай, ішкі жүйелік проблемаларды ашық көтеруге дайын Парламенттің бар екенін көрсетті.

Отырыстың басты жаңалығы – «Жоғары білім беру саласындағы біліктілікті тану туралы Азия–Тынық мұхиты өңірлік конвенциясын» ратификациялау болды. Бұл қадам қазақстандық дипломдардың шетелде мойындалуын жеңілдетіп, студенттер мен мамандардың академиялық және кәсіби ұтқырлығын арттыруға жол ашады. Әшімбаев мырзаның айтуынша, құжат мүше мемлекеттер арасындағы серіктестікті күшейтіп, еліміздің білім беру жүйесінің беделін арттыруға ықпал етеді. Маңыздысы – Конвенция отандық жоғары оқу орындары үшін білім беру қызметтерін экспорттаудың жаңа нарықтарын ашуға мүмкіндік береді. Бұл – Қазақстанды аймақтық білім хабына айналдыру жолындағы нақты қадам.

Отырыста сонымен қатар сайлау туралы конституциялық заңға өзгерістер енгізу мәселесі бойынша бірлескен комиссияның Сенаттағы құрамы бекітілді. Бұл алдағы саяси реформалардың институционалдық тұрғыдан пысықталып жатқанын аңғартады. Сонымен қатар палата мінберінен сенаторлардың Үкіметке депутаттық сауалдары жолданды. Олар – ауылдық округтер әкімдерінің өкілетті-

гі, ветеринариялық қауіпсіздік, төрелік институтты реттеу, күмәнді жарнама тарататын блогерлердің жауапкершілігі, жеке қосалқы шаруашылықтарды қолдау, ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспорты секілді мәселелерді қамтыды. Бұл сауалдар Сенаттың тек заң қабылдайтын орган емес, елдегі нақты проблемаларды сүзгіден өткізіп, атқарушы билікке талап қоя алатын институт екенін көрсетті.

Солардың ішінде ауыл мәселесіне қатысты жасалған сауалдар айрықша өзектілігімен назар аудартты. Оның бірі сенатор Бекбол Орынбасаров жасаған ауылдық округтердің қаржы дербестігін күшейту жөніндегі сауалы. Бұл мәселе ел тұрғындарының жартысынан астамы тұрып жатқан ауылдардың жағдайын жақсартудың тиімді тетігі екені даусыз. Орынбасаров мырза өз сауалында бұл шараның маңыздылығын нақты деректермен дәйектеп жеткізді. Сенатордың айтуынша, 2018 жылы төртінші деңгейдегі бюджеттер енгізілген сәттен бастап Қазақстанда олардың табысының оң серпіні байқалып отыр. Түсімдердің жалпы көлемі 3 есеге жуық өсті, өз табыстары мен өзін-өзі қамтамасыз ету деңгейі артты. Десе де ауылдық округтердің бюджет-

тері жоғары тұрған бюджеттен берілетін трансферттерге тәуелді болып қала береді. Түсімнің негізгі үлесін қалыптастыру дағдысы жалғасып келе жатыр екен. Сонымен қатар бюджеттік тапшылық проблемасы да сақталып отыр.

Сенатор сонымен қатар өкілді билік мәселесінің тиімді шешілуі қажеттігін мәлімдеді. Оның айтуынша, тиісті заңда «жергілікті қоғамдастық» ұғымы бар, бірақ тұрғындарда бюджетті бақылаудың нақты тетігі жоқ. Ауыл әкімдері әлі күнге дейін мемлекеттік деректер базасына қол жеткізе алмай отыр, ал заңды тұлғалардың мүлкін қайта бағалаусыз кірістердің шынайы бейнесі көрінбейді. Сондықтан ауылдық округ әкімдері қызметіне толық функционалдық талдау жүргізуді жеделдетуді, бюджеттің төртінші деңгейінің кірістерін реттеу бөлігінде жаңа Бюджет және Салық кодекстерін қолдануға кешенді мониторинг жүргізуді қамтамасыз ету қажет. Экологиялық төлемдер мен табиғи ресурс алымдарының бір бөлігін жергілікті деңгейге аудару тетігін пысықтау және «елді мекен» ұғымын, сондай-ақ елді мекендерді аз қоныстанған және перспективасыз елді мекендерге жатқызуды критерийлерін және

халықтың құқықтары мен мүдделерін сақтай отырып, оларды көршілес әкімшілік бірліктермен біріктіру тәртібін заңнамалық түрде бекіту мәселесін қарастыру керек.

Ал Сұлтан Дүйсембинов өз сауалында аграрлық сектордың маңызды саласы жеке қосалқы шаруашылықтарға құқықтық қолдаудың өзектілігіне назар аудартты. Сенатордың айтуынша, бүгінде ауылдық жерлерде 7,5 млнға жуық адам тұрады, олардың едәуір бөлігі үшін – жеке қосалқы шаруашылық тек өзін-өзі жұмыспен қамту түрі ғана емес, сонымен қатар тыныс-тіршілігі мен азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің зор мүмкіндігі. Ұлттық статистика бюросының мәліметтеріне сәйкес, Қазақстанда 1,6 млн-нан астам жеке қосалқы шаруашылық бар, олардың үлесіне ет өндірісінің 47%-ы, сүттің 64%-ы, картоптың 43%-ы және жұмыртқаның 35%-ы тиесілі. Соған қарамастан бұл саланың әлі күнге дейін дербес және кешенді құқықтық реттеуі жоқ.

Сенатор сондай-ақ ветеринарлық және санитарлық бақылау саласындағы жүйелі мәселелерге, жеке қосалқы шаруашылықтардың өткізу тізбегіне нашар интеграциялануына және делдалдарға жоғары тәуелділігіне тоқталды. Бұл ауыл халқы табысының өсуін тежейді. Ол тұрақты қолдау тетіктері болмаған жағдайда, ауыл тұрғындарының мал шаруашылығы мен өсімдік шаруашылығынан барған сайын бас тартып, тұтынушы рөліне ауысып жатқанын, бұл болашақта елдің азық-түлік қауіпсіздігіне кері әсерін тигізуі мүмкін екенін баса айтты.

А.ТҮРМАҒАНБЕТОВА,
«Заң газеті»

ПӘРМЕН

ОЙЫН АЛАҢҚАЙЫН ҚАСАҚАНА БҮЛДІРГЕНДЕР АНЫҚТАЛДЫ

Бала атаулы ойынмен өсіп, ойын арқылы дамиды. Мемлекет бала болашағына үлкен қамқорлықпен қарап, көпқабатты үйлердің аулаларына заманауи алаңшалар салуда.

Алайда ол аулаларға қастандық жасап, бұзып, қиратып кететін ересектер де бар. Жуырда Кентау қаласында қалалық әкімшіліктің көпқабатты тұрғын үйінің алаңшасын жасөспірім жеткіншек қасақана аяғымен теуіп, сындырып кеткен. Аталған көпқабатты үй тұрғындары балалар ойнайтын алаңшаға балаларының қауіпсіздігі үшін камера қойғызған екен. Күдікті сол бейнебақылау арқылы анықталған.

Кентау ҚІБ бастығының қызмет жөніндегі орынбасары, полиция майоры Марат Мәделханұлының айтуына қарағанда, көпқабатты үй тұрғындарына арналып салынған балалар алаңшасын 2026 жылдың 9 қаңтары күні кешкі 9 шамасында 3 жасөспірім арнайы сындырған.

Кәметет жасқа толмағандар осы теріс әрекеттері үшін полиция бөліміне заңды өкілдерімен бірге жеткізілді. Олармен құқық бұзушылықтың алдын алу мақсатында түсіндірме жұмыстары жүргізілді. Заңды өкілдеріне қатысты ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 435-бабына сәйкес айыппұл салынды. Онымен қоса, бұзылған заттар қалпына келтірілді, – деді полиция майоры Марат Мәделханұлы.

Бұзақылық жасап қоғамдық мүлікті бүлдірген жасөспірім балалардың ата-аналары көпқабатты үй тұрғындарынан кешірім сұрады.

Раушан НАРБЕК
ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ

ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТ

ЗАҢГЕРЛЕРДІҢ ЖАҢА БУЫНЫ ҚАНДАЙ БОЛУЫ КЕРЕК?

Құқықтық мемлекет құру кез келген өркениетті елдің стратегиялық мақсаты. Ал сол құқықтық мемлекеттің тірегі – заң үстемдігі болса, оның қозғаушы күші – кәсіби, білікті әрі жауапкершілігі жоғары заңгер мамандар. Сондықтан да бүгінгі таңда жоғары оқу орындарында заңгерлік білім берудің тұжырымдамасына сай кадрлар даярлау мәселесі тек білім беру саласының ғана емес, тұтас қоғамның, мемлекеттің болашағына тікелей әсер ететін маңызды стратегиялық бағытқа айналып отыр.

Қазіргі әлемде құқықтық қатынастар күрделеніп, қоғамдық процестердің құқықтық реттелуі жаңа сапалық деңгейге көтерілді. Экономиканың жаһандануы, цифрландыру, еңбек нарығының трансформациясы, адам құқықтарының кеңеюі, халықаралық құқықтық міндеттемелердің артуы – осының барлығы заңгер мамандарға қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертті. Бұрынғыдай тек заң нормаларын жаттап, оларды механикалық түрде қолданатын маман бүгінгі күннің сұранысына жауап бере алмайды. Қоғамға құқықтық ойлау мәдениеті қалыптасқан, талдау жасай алатын, құқықты әлеуметтік әділеттілікпен ұштастыра білетін жаңа буын заңгерлер қажет.

Құқықтық білім беру жүйесі – мемлекеттің құқықтық қауіпсіздігінің маңызды элементі. Себебі заңгер – сот төрелігін жүзеге асырушы ғана емес, сонымен қатар азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының қорғаушысы, заңдылық пен әділеттіліктің сақшысы. Сапасыз дайындалған заңгер – тек кәсіби қателікке жол беретін маман емес, ол тұтас құқықтық жүйеге қауіп төндіруі мүмкін.

Құқықтық білім құқықтық мемлекетті қалыптастыру мен қоғамдағы әділдікті қамтамасыз етуде жетекші рөл атқарады. Жаһандану және технологиялардың қарқынды дамуы жағдайында Қазақстан қазіргі заманғы юридикалық тапсырмаларды тиімді шешетін және халықаралық стандарттарға сәйкес келетін жоғары білікті мамандарды сапалы даярлауды қамтамасыз ету үшін юридикалық білім беру жүйесін

жаңғырту қажеттілігіне тап болуда.

Соңғы онжылдықтарда көптеген елдерде заңгерлерді даярлау сапасын арттыруға, оқытудың практикалық құрамдас бөлігін ұлғайтуға және халықаралық тәжірибені интеграциялауға бағытталған құқықтық білім саласында нәтижелі реформалар енгізілді. Қазақстан құқықтық білім сапасын жақсартуға ұмтыла отырып, осы мысалдарды өз реформалары үшін бағдар ретінде пайдалана алады.

Қазақстан Республикасындағы құқықтық білімді дамытудың 2025–2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы қазіргі заманғы талаптарға жауап беретін және елдің құқықтық, экономикалық, әлеуметтік дамуын қолдауды, сондай-ақ адам құқықтарын қорғауды және құқық үстемдігін қамтамасыз ету үшін қажетті компетенцияларға ие білікті заң кадрларын даярлауды қамтамасыз етуге қабілетті білім беру жүйесін құруға бағытталған.

Қазіргі құқықтық білім берудің тұжырымдамасы бірнеше маңызды қағидаттарға сүйенеді. Біріншіден, бұл – **құзыреттілікке негізделген тәсіл**. Яғни, студент тек заң нормаларын білуімен шектелмей, оларды нақты өмірлік жағдайларда қолдана алуы тиіс. Заңды талдау, құқықтық позиция қалыптастыру, дәлелдеу, келіссөз жүргізу, құқықтық тәуекелдерді бағалау – болашақ заңгердің негізгі кәсіби құзыреттері болуы қажет.

Екіншіден, **пәнаралық интеграция**. Қазіргі заңгер – экономика, саясат, социология, цифрлық технологиялар, халықаралық қатынастар салаларынан

хабардар болуы тиіс. Мысалы, цифрлық құқық, киберқауіпсіздік, еңбек қатынастарындағы жаңа модельдер, жасанды интеллектті құқықтық реттеу сияқты бағыттар пәнаралық білімді талап етеді.

Үшіншіден, **практикаға бағытталған оқыту**. Теория мен практиканың алшақтығы – заңгерлік білім берудің басты мәселелерінің бірі. Сондықтан оқу бағдарламаларына кейс-стади, moot court, құқықтық клиника, симуляциялық сот процестері, тәжірибелі практиктердің дәрістері кеңінен енгізілуі тиіс.

Төртіншіден, **құқықтық мәдениет пен этика**. Заңгердің кәсіби білімі оның адамгершілік ұстанымдарымен, адалдығымен, әділеттілікке деген ішкі сенімімен ұштаспаса, мұндай маман қоғамға пайда әкелмейді. Сондықтан заңгерлік білім беруде кәсіби этика, академиялық адалдық, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет ерекше орын алуы қажет.

Заңгерлік кадрлар даярлауда жоғары оқу орындарының рөлі айрықша. Университет – тек диплом беретін

мекеме емес, ол құқықтық ой қалыптастыратын, азаматтық ұстанымды тәрбиелейтін интеллектуалдық орта. Сондықтан жоғары оқу орындары заңгерлік білім беру тұжырымдамасын формалды құжат ретінде емес, нақты іске асырылатын стратегиялық бағдар ретінде қабылдауы тиіс.

Біріншіден, оқу бағдарламаларын жаңарту қажет. Қоғамдағы құқықтық қатынастардың даму динамикасы ескеріліп, бағдарламалар еңбек нарығының нақты сұранысына сай бейімделуі керек. Ескірген пәндер мен мазмұннан арылып, өзекті құқықтық мәселелерге басымдық берілуі маңызды.

Екіншіден, оқытушылар құрамының сапасы. Заңгерлік білімнің сапасы ең алдымен оқытушының кәсіби деңгейіне байланысты. Ғылыми дәрежесімен қатар, практикалық тәжірибесі бар, заманауи оқыту әдістерін меңгерген оқытушылар ғана студентке сапалы білім бере алады.

Үшіншіден, академиялық еркіндік пен жауапкершілік балансы. Университеттерге оқу бағдарламаларын дербес

қалыптастыру мүмкіндігі берілуімен қатар, түлектердің сапасына деген жауапкершілік те арта түсуі тиіс.

Заңгер – тек құқық қолданушы емес, ол қоғамдағы әділеттілік өлшемінің айнасы. Қандай да бір құқықтық дау, әлеуметтік жанжал немесе адам тағдырына қатысты мәселе туындағанда, қоғам заңгердің кәсіби әрі адамгершілік шешіміне үміт артады. Сондықтан заңгер мамандарды даярлау – тек кәсіби кадр қалыптастыру емес, азаматтық жауапкершілігі жоғары тұлға тәрбиелеу.

Құқықтық нигилизм, заңға сенімсіздік, сот әділдігіне күмән сияқты құбылыстар көбінесе сапасыз құқық қолданудан туындайды. Ал оның түп-тамыры заңгерлік білім беру жүйесіндегі олқылықтарға барып тіреледі. Демек, сапалы заңгерлік білім – қоғамдағы құқықтық сенімділікті арттырудың басты құралы.

Қазіргі заман заңгерінен үздіксіз даму талап етіледі. Заңнама жиі өзгеріп отыратын, жаңа құқықтық институттар пайда болатын жағдайда заңгер өмір бойы білім алуға дайын болуы тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, жоғары оқу орындары студенттерге тек білім беріп қана қоймай, өздігінен үйрену дағдысын, сыни ойлау қабілетін, кәсіби икемділікті қалыптастыруы қажет.

Болашақ заңгер – өзгерістерден қорықпайтын, жаңа сын-қатерлерге бейімделе алатын, ұлттық құқықтық жүйені халықаралық стандарттармен ұштастыра білетін тұлға болуы тиіс. Мұндай мамандарды даярлау – ұзақ мерзімді, жүйелі және мақсатты жұмысты талап етеді.

Жоғары оқу орындарында заңгерлік білім берудің тұжырымдамасына сай мамандар даярлау – мемлекеттің құқықтық болашағына салынған инвестиция. Бұл – бүгінгі күннің емес, ертеңгі ұрпақтың тағдырына әсер ететін стратегиялық шешім. Сапалы заңгерлік білім – әділетті қоғамның, заң үстемдігінің, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының сенімді кепілі. Сондықтан да заңгерлік білім беру жүйесін жетілдіру – уақытша науқан емес, тұрақты мемлекеттік және қоғамдық міндет. Университеттер, мемлекет, кәсіби қауымдастық және қоғам бірлесе әрекет еткенде ғана біз құқықтық мемлекетке лайық, кәсіби әрі жауапты заңгерлерді тәрбиелей аламыз.

Р. АБИЛШЕЕВА,
Yessenov university профессоры
АҚТАУ ҚАЛАСЫ

КӨКЕЙКЕСТІ

ЕРТЕҢІН ОЙЛАЙТЫН ЕЛДІҢ ҰРАНЫ –
«ЕСІРТКІСІЗ БОЛАШАҚ»

Есірткімен байланысты қылмыстар халықтың өмір салтына ғана емес, өтіп қоймай, қауіпсіздікті бұзатындықтан қай қоғамда болмасын ерекше маңызға ие. Өйткені есірткі құралдарының, психотроптық заттардың және олардың аналогтарының заңсыз айналымы ұйымдасқан қылмыстың өсуіне, азаматтарды, оның ішінде жастарды, қылмыстық әрекеттерге тартуға, сондай-ақ ілеспе қылмыстардың жасалуына ықпал етеді.

Сондықтан Жамбыл облысының прокуратурасы 2025 жылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстардың алдын алу, анықтау және жолын кесу мақсатында өңірде «Есірткісіз болашақ» профилактикалық жобасын жүзеге асырды. Соның нәтижесінде жабайы қарасора өсетін учаскелер айқындалып, жалпы көлемі 5 887 гектар аумақта 3 919 тонна есірткі құрамды өсімдіктер жойылды. Бұл олардың басқа өңірлерге таралуын едәуір қысқартуға мүмкіндік берді. Облыс прокурорының орынбасары Ғалымжан Даненовтың айтуынша, мақсатты іс-шаралардың нәтижесінде өңірде 2021 жылы – 62, 2022 жылы – 53, 2023 жылы – 45, 2024 жылы – 10, 2025 жылы – 1 факті тіркелген. Құқық қорғау және арнаулы органдармен бірлесіп қабылданған шаралар нәтижесінде осы санаттағы қылмыстарды анықтау былтыр 10,1 пайызға (483-тен 532-ге дейін) артты. Оның ішінде өткізу мақсатынсыз – 13,1 пайызға (291-ден 329-ға дейін), өткізу мақсатында – 2,3 пайызға (129-дан 132-ге дейін). Прокуратураның үйлестіруімен 1 фитозертхана және еліміздің басқа өңірлеріне

есірткі жеткізу арналарын қамтамасыз еткен 2 наркозертхана анықталды. «Наркозертханалардың бірінде «куратор» анықталып, ол синтетикалық есірткінің 50-ден астам жасырылған орнының координаттарын хабарлады. Есірткі қылмысына қатысы бар 11 қылмыстық топтың әрекеті тоқтатылды, 2 халықаралық және 27 өңірлік есірткі жеткізу арнасы әшкереленді. Есірткілердің дәстүрлі түрін еліміздің басқа өңірлеріне жеткізумен айналысқан 2 ірі қылмыстық топтың жұмысы тоқтатылды. Бақыланатын жеткізу барысында 12 кг «мефедрон» тәркіленді. Сондай-ақ, Алматы қаласынан Тараз қаласының дәріханалары арқылы өткізу мақсатында тыйым салынған психотроптық зат – «трамадолды» жеткізумен айналысқан 5 адамнан тұратын ұйымдасқан қылмыстық топтың әрекеті әшкереленді», – дейді Ғалымжан Алшынбайұлы. Оның сөзіне қарағанда, облыс прокуратурасы әзірлеген «NarkoShekteuTaraz» телеграм-ботын пайдалану арқылы 3 865 есірткі сайты бұғатталып, 900 граффити жазбасы жойылды. Есірткі құралдарын насихаттау фактілері бойынша 46 қылмыстық іс тіркелді (ҚК-

нің 299-1-бабы). «Ақшаны қадағалау» қағидаты бойынша келтірілген залалды өтеу, қылмыстық кірістерді анықтау және оларға тыйым салу бағытында белсенді жұмыс жүргізілуде. Барлығы 9 700 наркошот анықталып, оның 4 304-і (жалпы сомасы 64,4 млн теңгеден астам) бұғатталды. Сонымен қатар, есірткілердің «дәстүрлі» түрі бойынша облыс прокуратурасының қарасора өнімдерін өнеркәсіптік мақсатта пайдалану жөніндегі ұсынысы Мәжілісте қолдау тапты.

Жамбыл облысы прокурорының орынбасары Ғалымжан Даненовтың айтуынша, есірткімен байланысты қылмысқа қарсы күресті күшейту мақсатында заңнамаға енгізілген өзгерістерге сәйкес Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне 440-1-бап енгізілді. Яғни есірткі, психотроптық заттарды, сол тектестерді, сондай-ақ күшті әсер ететін заттарды медициналық емес мақсатта тұтыну. Бұл бап бойынша 20 тәулікке дейін әкімшілік қамау немесе 80 АЕК мөлшерінде айыппұл көзделген. Яғни, қазір жауаптылық тек сақтау, сату, тасымалдау, қайта өңдеу және дайындау үшін ғана емес, есірткіні тұтыну үшін де қарастырылған. Былтыр облыс бойынша осы баппен 144 тұлға жауапкершілікке тартылды. Сонымен қатар, Қылмыстық кодекске ақша аударымдарын заңсыз жүзеге асыру үшін қылмыстық жауаптылық көздейтін жаңа бап енгізілді. Атап айтқанда, дропперлік – үшінші тұлғаларға банктік шотқа, төлем құралына немесе сәйкестендіру құралына қолжетімділікті заңсыз ұсыну, беру және алу, сондай-ақ төлемдерді және ақша аударымдарын заңсыз жүзеге асыру (ҚК-нің 232-1-бабы). Бұл бап мүлкін тәркілеумен бірге 8 жылға дейін бас бостандығынан айыру жазасын көздейді. Жалпы, есірткі құралдарының заңсыз айналымына қатысу мүлкін тәркілей отырып, өмір бойына бас бостандығынан айыруға дейін қатаң қылмыстық жауаптылыққа әкеп соғатынын әрбір адам білуі тиіс.

Е.КЕБЕКБАЙ
ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

БІЛГЕН ЖӨН

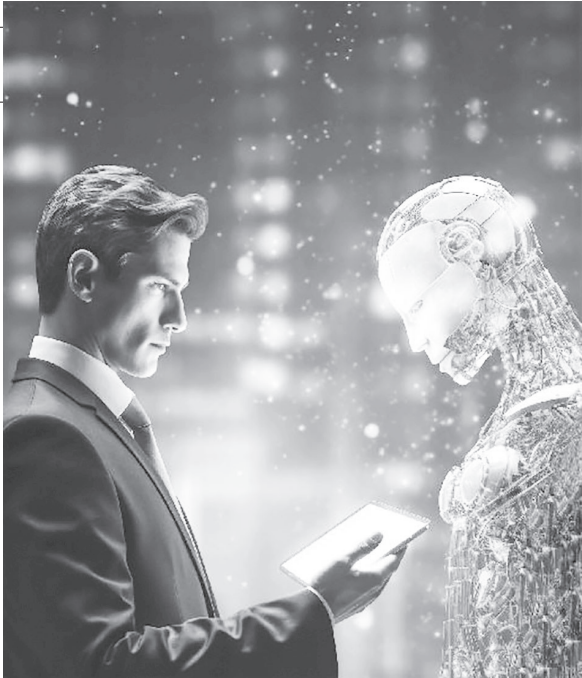
ҚЫЛМЫСТЫҚ СОТ ІСІН
ЦИФРЛАНДЫРУДАҒЫ
ЖИ

Бүгінгі таңда қылмыстық сот төрелігінің тиімділігі мен бәділдігін арттыру мәселесі әлем елдері үшін де, Қазақстан үшін де ерекше маңызға ие. Осы тұрғыдан жасанды интеллект технологияларын қолдану – құқық қорғау және сот жүйесін жаңғыртудың маңызды құралдарының бірі болып отыр.

Мемлекет басшысы өз жолдауларында цифрлық трансформация мен жасанды интеллектті мемлекеттік басқарудың негізгі бағыты ретінде атап өтті. Бүгін жасанды интеллект тек технологиялық жетістік емес, ол құқықтық жүйенің тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін нақты құрал. Қазіргі кезде қылмыстық сот төрелігі жүйесі қоғамның цифрлық трансформациясы жағдайында дамып келеді. Қылмыстардың күрделенуі, цифрлық дәлелдемелер көлемінің артуы және сот пен тергеу органдары жүктемесінің өсуі жаңа технологиялық шешімдерді қажет етеді. Осы тұрғыда жасанды интеллектті қылмыстық сот төрелігі жүйесіне енгізу оның тиімділігін арттырудың маңызды құралы ретінде қарастырылады. Жасанды интеллект – деректерді талдау, үйрену және шешім қабылдауға көмектесетін технологиялар жиынтығы. Қылмыстық сот төрелігі саласында ол істерді талдау, процессуалдық құжаттарды әзірлеу, сот тәжірибесін жүйелеу және қылмыстардың алдын алу бағыттарында қолданылуы мүмкін. Сонымен қатар, жасанды интеллектті қолдану адам құқықтарын сақтау, деректердің қауіпсіздігі және алгоритмдердің әділділігі қағидаттарымен тығыз байланыста жүзеге асырылуы тиіс. Ол сот төрелігін алмастыратын емес, оны

жетілдіретін құрал ретінде қолданылуы қажет. Жасанды интеллект – үлкен көлемдегі деректерді өңдеуге, заңдылықтарды анықтауға және шешім қабылдауды қолдауға арналған технологиялар жиынтығы. Қылмыстық сот төрелігінде ол дербес шешім қабылдаушы емес, адам қабылдайтын шешімдерді ғылыми-талдамалық тұрғыдан қолдайтын құрал ретінде қолданылуы тиіс.

Тергеу сатысында жасанды интеллект цифрлық дәлелдемелерді талдау, қылмыстық байланыстарды анықтау және тергеу нұсқаларын модельдеу мүмкіндіктерін ұсынады. Бұл тергеу әрекеттерінің жеделдігін арттырып, субъективті қателіктердің алдын алуға ықпал етеді. Сот өндірісінде жасанды интеллект сот практикасын талдау, ұқсас істерді салыстыру және сот жүктемесін оңтайландыру арқылы шешім қабылдау сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Алайда судьяның тәуелсіздігі мен ішкі сенімі негізгі қағидат ретінде сақталуы қажет. Жазаны орындау және пробация саласында жасанды интеллект сотталғандардың мінез-құлқын талдау арқылы қайта қылмыс жасау тәуекелін болжауға және жеке түзету бағдарламаларын әзірлеуге жағдай жасайды. Сонымен қатар жасанды интеллектті қолдану құқықтық және эти-

калық мәселелерді туындатады. Атап айтқанда, алгоритмдік кемсітушілік, дербес деректердің қорғалуы, алгоритм шешімдерінің ашықтығы мен жауапкершілік мәселелері ерекше талап етеді. Сондықтан жасанды интеллектті қолдану қатаң құқықтық реттеу аясында жүзеге асырылуы тиіс. Қорытындылай келе, қылмыстық сот ісін жүргізуді цифрландырудағы жасанды интеллекттің рөлі оның тиімділігін арттырумен қатар, құқықтық рәсімдердің сапасын жақсартуға бағытталған. Алайда бұл технологияларды енгізу заңнамалық реттеуді жетілдірумен, халықаралық стандарттарды ескерумен және адам құқықтарын қорғау қағидаттарын қатаң сақтаумен қатар жүруі қажет. Осы талаптар орындалған жағдайда ғана жасанды интеллект қылмыстық сот төрелігінің әділдігі мен ашықтығын қамтамасыз ететін заманауи құралға айнала алады.

Қарлығаш УТЕБАЛИЕВА,
Ш.Есенов атындағы
Каспий технологиялар және
инжиниринг университетінің
аға оқытушысы
АҚТАУ ҚАЛАСЫ

ҚАДАҒАЛАУ

ЗАҢСЫЗ АҢШЫЛЫҚҚА
ТҮЙІМ САЛЫНАДЫ

Глубокое аудандық соты ҚР Қылмыстық кодексінің 337-бабының 1-бөлігі (Заңсыз аңшылық) бойынша қылмыстық іс қарады.

Ауданның Я. есімді азаматы рұқсатсыз, Глубокое ауданының Уварово ауылы мен Ұлан ауданының Саратовка ауылы арасында орналасқан аралардың бірінде жүріп, жабайы жануар – елікті атқан. Ол 12 калибрлі «ИЖ-54» маркалы мылтықтан бірнеше рет оқ атып, алғашында еліктің басынан тигізіп, екінші рет еліктің тірі екенін көргеннен кейін басынан тағы атып жануарды өлтірген.

Осылайша қоғамға құқыққа қайшы әрекеттерімен 1 474 500 теңге көлемінде елеулі материалдық залал келтірді.

ҚР Жоғарғы Сотының «Соттардың кейбір экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жауаптылық жөніндегі заңнаманы қолдануы туралы» 2004 жылғы 18 маусымдағы № 1 нормативтік қаулысына сәйкес заңсыз аң аулаудың мәні – адамның еңбекке қатысуымен байланысты емес табиғи бостандық жағдайында болатын жабайы құстар мен аңдарға зиян келтіру болып саналады. Аңшылық объектісі болып табылатын жануарлардың түрлерін тиісті рұқсатсыз не арнайы тыйым салынғанына қарамастан өмір сүру ортасынан алуды не аңшылыққа құқығы жоқ немесе аңшылықты жүзеге асыру үшін заңсыз рұқсат алған адамның не белгіленген жерден тыс, тыйым салынған мерзімдерде, тыйым салынған қарулармен және әдістермен не «Жануарлар дүниесін қорғау, өсімін молайту және пайдалану туралы» 2004 жылғы 9 шілдедегі № 593 Қазақстан Республикасы заңының (бұдан әрі – Жануарлар дүниесін қорғау туралы заң) 38-бабының 5-тармағында

Нүргүл НҰРЛАНОВА,
Глубокое аудандық сот судьясы

белгіленген өзге де талаптарды бұза отырып, аңшылықты жүзеге асыруын заңсыз аңшылық деп есептеген жөн.

Басты сот талқылауында сотталушы қылмыстық құқық бұзушылықты жасағаны үшін кінәсін толық мойындады. Іс бойынша жиналған дәлелдемелер мен істің мән-жайларына орай, күдіктінің қылмыстық құқық бұзушылықты жасаудағы кінәсі толық өз дәлелін тапты.

Сот тұрақты жұмыс орнының болуын, қылмыстық жауапкершілікке алғаш рет тартылуын, оң мінездемелерін ескере отырып, сотталушыға ҚК-нің 337-бабының 1-бөлігі бойынша мүлкін тәркілеусіз, аңшылықпен байланысты белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан 1 жыл мерзімге айыра отырып, 200 АЕК айыппұл түрінде жаза тағайындады. Үкім заңды күшіне енген жоқ.

ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

КИЕ

БІРЕГЕЙЛІК ПЕН ТҮТАСТЫҚ
ФАКТОРЫ

Қазақстанның «Тіл туралы» заңнамасы ҚР Конституциясына негізделеді.

ҚР «Тіл туралы» заңына сәйкес, Қазақстанда мемлекеттік тіл – қазақ тілі. Мемлекеттік тіл – мемлекеттің бүкіл аумағында қоғамдық қатынастардың барлық саласында қолданылатын мемлекеттік басқару, заң шығару, сот ісін жүргізу және іс қағаздарын жүргізу тілі. Сондықтан Қазақстан халқын топтастырудың аса маңызды факторы саналатын мемлекеттік тілді меңгеру – қазақстандық әрбір азаматтың парызы.

Процестік құжаттарды жасаған кезде олардың мазмұны мен сот ісін жүргізу тілінің лингвистикалық (тілдік) қағидаларына қойылатын талаптарға назар аудару қажет. Сот ісін жүргізу тілі туралы заңнаманың талаптарын сақтамау процестік заңды елеулі түрде бұзу және шығарылған сот актілерінің күшін жоюға әкеп соғады.

Істі соттың іс жүргізуіне қабылдау туралы мәселені шешу сатысында сот ісін жүргізу тілінің бұзылуы анықталған жағдайда, сот ҚПК-нің 323-бабының талаптарына сәйкес істі бұзушылықтарды жою үшін прокурорға қайтарады.

МЕДИАЦИЯ

Жаңа Қазақстанды дамытуда заңгерлердің атқаратын қызметі зор. Құқықтық, зайырлы мемлекетте әділет өлшемі мен заңдардың өзектілігін түсіндіруде заңгерлер көбіне республикалық «Заң газетіне» жүгінеді. Себебі құқықтық басылым мен заң саласы өкілдерінің қарапайым халық алдында арқалаған міндеті мен мақсаты ортақ. Қоғамның құқықтық сауатының артып, құқықтық мәдениетінің қалыптасуына ықпал ету бұлардың ұстанған бағыты.

УАҚЫТ ТАЛАБЫНАН ТУҒАН ҚАЖЕТТІЛІК

Кейінгі жылдары көп насихатталып, өзінің халық арасында тиімділігін дәлелдеуде «Медияция туралы» заңның пәрмені артты. Медияция – замана жемісі, уақыт талабы.

Қарапайым тілмен айтқанда, медияция дегеніміз – бітімгершіліктің заманауи атауы. Сондықтан тараптар арасындағы қарым-қатынастарды реттеп, заңнама талабына сәйкес жүргізудің қағидаттары мен рәсімдерін медиаторлар заңды мәртебесіне сай айқындайды. Әлбетте, негізгі ұстанымы – екі жақты ортақ мәмілеге келтіру. Жоғарыда аталған заңның да басты мақсаты осы. Кезінде билеріміз

бір ауыз сөзбен ел мен елді бітімге келтіріп, татулықты сақтаған. Білікті де білімді медиатор қай кезде де ел құрметіне ие болады.

Азаматтарға ескерте кететін бір құндылық – сот ғимаратының күту залдарында және интернет желісінде медияция туралы түсінік беретін арнайы ақпараттар бар. Онда медияцияның міндеті мен медиатордың жұмысы не екені толық қамтылған.

Саят БАЙМУХАНОВ,
Алакөл аудандық №2
сотында сот отырысының
хатшысы
ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Ағамыз осылайша ағынан жарылып, басына түскен ауыртпалықтың шындығын жалпақ жұртқа жайып салып отырса, өз басым орысша тіл білмегеніме өзімді кінәлі сезініп, қысылатын едім. Енді аңдап отырсақ, өз елінде, өз жерінде, өзінің ана тілінде сөйлеген, өз жырын жырлаған, өз мұнын мұндаған қазақ баласының кандай жазығы бар? Қайта өз ана тілін білетінін мақтан тұтуға, кеудені керіп, шалқақ ұстауға тиіс екенбіз! Міне, Әділ Жамбасбайұлының осы сырына тұнған мақала-жанайқайынан мен осындай ақиқаттың үнін ұқтым.

Менің мерейтойлық мақаланы осыдан бастауым, бәлкім, соншалық тапқырлық болып көрінбес, бірақ, биік мұратты азаматтық жол нақ осы өзін-өзі тану, мақсатқа ұмтылу, қоғамның дамуына үлес қосу секілді қадамдардан бастау алатын секілді. Абай атамыз «Адамның адамдығы ісінің аяқталғанынан емес, басталуынан білінеді» – деп қалай тауып айтқан десеңізші. Шынында да, Әділ Жамбасбайұлы сол оқу, ізденіс жылдарында-ақ өзінің табан ізін ажыратып, өз сұрлеу жолын қалыптастырып үлгеріпті.

Әділ Жамбасбайұлының журналистерге жиі сұхбат беретін жетекші заңгер екенін қоғам жақсы біледі, қолдаушы ортасы да аз емес. Бірақ қолдау бар да, жан ауыртар түйткілді мәселелердің орындалуы бір басқа. «Заңның алдымен қазақша жазылмауы елдігімізге сын» деген мақаласында да Әдекең мемлекеттегі ең өзекті мәселенің бірін ортаға салады. «Тіл туралы» заң қабылданғанда тіліміздің бағы ашылды, қазақ тілі дамитын болды деп қуандық. Өкінішке орай, бұл үмітіміз, сеніміміз ақталмады. Содан бері 23 жыл өтсе де, қазақ тілі отбасы, ошақ қасы тілі болып, ауылдан шыға алмай келе жатыр. Қазақ тілі бүгінде мемлекеттік ресми басқару тіліне айналған жоқ. Мұның нақты мысалы, Қазақстанның Парламенті әлі мемлекеттік тілде заң, құқықтық құжаттар қабылдамайды, қазақ тілінде сөйлемейді. Үкімет те Парламенттен алыс кете қойған жоқ. Ол да құқықтық құжаттарын, қаулыларын, шешімдерін орысша жазып қабылдайды, негізінен орысша тілдеседі. Ал биліктің екі тармағы осындай күй кешіп жатқанда, сот билігі қайда барсын, оның жағдайы да мээ емес...» деп бүгінгі заманның шындығын шыжғыра жеткізеді.

Біздіңше, пікір иесі мәселені күлбітелемей, төтеден қойып отыр. Билікке жақпай қаламыз ба деп жалтақтамай, тұрасын айту – бұрынғы дана билеріміздің сара жолы, қалдырып, ұсқап кеткен ұлағаты еді. Сол бұрынғының билерін өнеге тұтып өскен Әділ Жамбасбайұлының ісі мен сөзі қабысқан турашыл ұстанымына куә болумен, сүйсінумен келеміз. Қажет тұсында өз ортасына, әріптестеріне қатаң талапшыл, өзара сыыншын ашық айтылуын жақтайтын Әділ Жамбасбайұлы заң мен сот кейде орынсыз сыналып, әріптестері шарасыз қалғанда қорғай да біледі. Ағамыз құр байбалам адамы емес, әр сөзі мен ісінен сауаттылығы көрінеді, елінің заңы мен сотына деген шынайы жанашырлығы байқалады.

Мен білетін, елі таныған Әділ Жамбасбайұлының ең керемет қасиеті – туған халқына деген өлшеусіз махаббат, шексіз сүйіспеншілігі. Оның қасиеті әрбір атқарған ісінен менмұндалап тұрады, соның ішінде, әсіресе, онан туған тілін жанын салып қорғауына өз басым тәнгімін, басымды мемін, әттен, ұғар ниет, естір құлақ болса...

Әлі есімізде, жұртымызбен бірге ХХІ ғасырдың табалдырығын аттаған алғашқы жылдарда-ақ ол мемлекеттік тілді қорғап, ақпарат көздері арқылы бар дауысымен дүниеге жар салды, өзгелерден гөрі оның үні, ар-намысымен суарылып, зілдірек, ащырақ естілді. Тіпті, еліміздің бас басымызы «Егемен Қазақстан» газетінде Әділ Жамбасбайұлының «Сот ісін жүргізудегі олқылықтар мемлекеттік тілдің адымын ашырмай отыр» деген мақаласы жарқ етіп жарияланғанда, жоғарыдағы біраз жауапты шенеуніктер жанын қоярға жер таппаған болуы керек, көп ұзамай, бұл бағытта біраз іс-шаралар қолға алына бастады. Бәрімізге, әсіресе, ана тіліне үлкен құрметпен қарайтын ортамызда сең қозғалғандай әсер етіп, дүр сілкініп, аруақтанып, бір серпіліп қалып едік-ау! Сол кездерден бері Әділ Жамбасбайұлының үлкен мінберлерден сөйлеген сөзі мен жария жазбаларынан көз жазбай, өзіме өнеге тұтып келемін. Асқар таудай ағам, жай айтпайды, айтса, қопара, өзегінді суыра, маңдайдан ұрғандай шегелеп айтады.

Әділ Жамбасбайұлы заң мен сот саласындағы ең бір өзекті, ең бір маңы-

ӘДІЛЕТТІҢ ӘДІЛІ

Алға бастар темірқазық – алдымда

*Әділ ағам – әділдікті ту еткен,
Заң жүйірігі, жас буынға үйреткен.
Таразылап заң ісі мен сот ісін,
Ақылы мен санасына билеткен.
Әділ ағам – әділдікті іздеген,
Мақтан тұтам, сыйластықты сізбенен.
Өнегелі жүрген жолы – өзіңізден үлгі алам,
Келем, аға, өзің жүрген ізбенен.
Бұл өмірге алып келген ата-ана,
Қалай тауып, сізді «Әділ» деп атаған.
Пікірлесу өзіңізбен занибем,
Жүрегімде сыр қалдырмай қотарам.
Жан қалауым – ой бөлісу, сырласу,
Жасағандай болам сізбен бір гасыр.
Сіздей жанды, көптің бірі демес ем,
Нағыз адам – қайраткерсіз, тұлғасыз!
Сіз соғасыз ақиқаттың сойылын,
Өсу жолы – дәлелі ақыл-ойының.
Сіздің өмір – ел заңымен өрістеп,
Айағы адал – әділ заңгер жолының.
Атыңызға затыңыз сай, жан ағам,
Заң мен сотта көш бастауға жараған.*

*Әділ көкем әділдіктен айнымай,
Адал ісі ақиқаттай тараған.
Әділ ағам әдебиетті сүйеді,
Ана тілім – қасиетім деп біледі.
Түгел сөздің тұп атасын таныған –
Майқы биді пір тұтып, бас иеді.
Әділ көкем, ән салғанда қандай-ды,
Көп тілесе, ән шырқаудан талмайды.
Лебіздері жүректерді толқытса,
Әуезі әсем, көңіл шерін қозайды.
Топырағы бір Мұқағали ақынмен,
Сөз салмақтар, ойын түйіп, ақылмен.
Елін сүйген, жерін сүйген жайсаңым,
Адал өмір сүруге нық бекінген.
Алдан жарық жанып тұрған шырақсыз,
Жан жүдесе, нәр құятын бұлақсыз.
Жігер жанып, от беретін қуатсыз,
Мейірімін төгіп тұрар шуақсыз!
Ары таза, алашының алдында,
Алға бастар – темірқазық алдымда.
Екі дүниеде мен, ағажан, разымын,
Өзіңізді жолықтырған тағдырға!*

лабына сай қолданысқа ие болуы жолында да көп еңбек етті. Және Әділ Жамбасбайұлының сөзі мен ісінде, сол ежелгі ата бабаларымыз дәстүрінен тағылым алатыны, әйгілі би-шешендеріміздің даналығын ұлағат тұтатыны, қадірлеп, қастерлейтіні аңдалып, көзге ұрып тұрады. Және мінез қырларындағы кішіпейіл ізеттілік, көп тыңдап, аз сөйлеу, сөзге қонақ бере мәжіліс құруға тырысу, сөз саптасы, сөзді түйіп сөйлеуі, токетер уәжділігі, ой пікірін дәмдендіре білдіруі, ықшам, жинақы лебізділігі, ой ұтқырлығы мен ұшқырлығы, сонымен бірге, елдік, ұлттық мәселелерге келгенде жарып сөйлейтін өткірлігі, батыра айтатын батылдығы, тіліп айтатын турашылдығы – барша қасиеті оның ата-бабаларымыз жолынан нәр алып, пір тұтып өскендігін, өмірі мен қызмет ұстанымдарында кәдеге жарата білетінін көңіл төрімен барлап отырамыз. Бұл қадір-қасиеті оның бойынан ғана емес, ойынан да аңғарылып, биік мінберлерден салмақты естіліп жатады, баспасөз құралдары арқылы ұшқын шашып, тартып, баурап жатады:

«...Халқымыздың дәстүріне сіңген әдет-ғұрып дәрежесіндегі қылмыстық құқықтық ережелері мен қалыптасқан түсініктері бола тұра, қазіргі қолданыстағы қылмыстық заңдарымызда соларды пайдалануға батылдык жетпеуде. Кеңес дәуіріндегі немесе Ресейдің қазіргі заңдарын көшірумен келеміз. Әсіресе, сол Ата Заңдарымыздағы мүлікке қарсы қылмыстарда қолданылатын жазаларды, солардың ішінде күн төлеуге байланысты жазаларды қазіргі уақытта неге кеңінен қолданбақса?» дейді білікті судья «Заң газетінің» 2015 жалғы 20 наурыздағы нөмірінде.

Бұл да біздіңше, өте өткір айтылған салмақты пікір-ұсыныс. Әрине, мәселенің айтылуы, жазылуы бар да, орындалуы бар басқа. Дегенмен, қоғамға, ортаға салмақты ой тастау маңызды. Біз білетін Әділ Жамбасбайұлы бастамашыл, толып жатқан идеялармен өмір кешіп келе жатқан нағыз болашақтың адамы, ескі мен жаңаның арасындағы алтын көпір іспетті ізгі мұратты, биік мүдделі заңгер.

Жасырағы жоқ, жеке бір адамға сараптама жасап, баға бергенде, ең алдымен, өмірбаян жолдарын бір сүзіп шығатынымыз анық. Қаз-қалпын-

да көшіріп алу – мұратымыз болмас, бірақ өмірбаян жолдары арқылы ой түйетінімізді, азаматты алған асулары арқылы өрелейтінімізді қалайша жоққа шығарармыз?!

Жоғарыда Әділ Жамбасбайұлымен өмір жолымызда ұқсастық көп екендігін айтып қалдым, расында да екеуіміз қызмет жолдарымызды солтүстік өңірден бастаппыз. Оған қатты мән беріп отырғаным, жасырағы жоқ, климат ауыстыру әркімге әркілге әсер етеді. Әсіресе, оңтүстіктің ыстығына бейімделген адамның Арканың, оның ішінде, солтүстіктің қақаған қаһарлы қысына, қызылшұнақ азына бауыр баса қоюы екіталай. Бірақ, әуелгі қиындықтарға төтеп берген адамды сол ақтүтек борандар мен қарып түсер аяздар, үйренісе келгенде, шыңдап, шынықтырады екен. Әдекең де тап солай 1981 жылы С.Киров атындағы университеттен заңгер мамандығын алып шыққан соң, бірден солтүстік-

кең өлшемді ой түйінімен мәселенің ушықпай реттелуіне ерен үлесін қосып еді... Айта берсек, мысал көп.

Бұл туралы биік мәртебелі заңгерлеріміздің бірі Ақжан Ештай марқұм да «Атына сын, затына мін түсірмей» деп аталатын мақаласында тамаша сипаттап берген екен. Шіркін, жақсылардың жақсыны тануы деген бір ғанибет қой, Ақжандай асыл азаматтың Әділ Жамбасбайұлының қадір-қасиетін танытып, әйгілеп сипаттап берген мақаласын сол жолы сүйсіне оқығанымыз есімізде.

Аталмыш мақаладағы автордың өз кейіпкеріне берген сипаттамасына, образдық кейіптемесіне қатты сүйсінген болатынбыз. Онда Ақжан ағамыз: «...Қазақта «сом алтыннан құйылған» деген сөз бар. Әдетте асыл заттар сом күйінде жиі кездеспейді. Сол сияқты, асыл қасиеттердің де бір адамда сом күйінде кездесуі сирек құбылыс. Әділ Құрықбаев – қазақ билерінде болуы тиіс асыл қасиеттерді сом күйінде жинаған бірегей билеріміздің бірі. Олар – адалдық пен әділдік, қарапайымдылық пен кішіпейілділік, ізденімпаздық пен ізеттілік, ізгілік пен инабаттылық, тектілік, ұлтжандылық.

ке жол тартыпты. Қостанай өңіріне келіп, осындағы қалалық, облыстық сотта табан аудармай он жылдай қызмет атқарыпты. Суық өңірге төтеп беруі өз алдына, тәжірибесіз жастығына қарамастан, жергілікті халықпен жатсынбай, қоян-қолтық араласып кеткен, ал сот саласында, әріптестер ортасында да өзінің үйренуге деген құлшынысын, алғырлығын танытып, тіл табысып, етене араласқан. Әрине, бұл арада Әділ Жамбасбайұлының туып-өскен ортасынан алған үлгі-өнегесі, қарапайым, кішіпейіл мінезі осыған ықпал еткенге ұқсайды. «Өзі жақсы кісіге бір кісілік орын қайдан болсын табылады», көп ұзамай қызмет ортасының да, жергілікті жұртшылықтың да ыстық ықыласына, ілтипатына ие болған. Ортасы «Әділдіктің Әділі» деп атап, құрметтепті. Соның арқасында азды-көпті тәжірибе жинақтап, биік абырой-беделмен Алматы облысы, Іле аудандық сотының төрағалығына қызметке ауысқан. Қажырлы еңбек нәтижесінде сол жылдары Іле аудандық соты үздік ұжым атанған. Көп ұзамай, Алматы қалалық сотының судьясы болып сайланады, мұнда да абыройлы атағы құлағымызға жетіп жатты. 2000 жылдан бастап ҚР Жоғарғы Сотының судьясы болып қызмет атқарды. Әділ Жамбасбайұлының осынау басып өткен баспалдақтары, алған асуларында оның қажырлы қайраты мен тынымсыз ізденістері, табандылығы мен отты жігері жатқандығы сөзсіз.

Әділ Жамбасбайұлының Нарынқол өңірінің тумасы екенін білгенде, бірден басыма келген ой, «э, бәсе, топырағынан қасиет жұққан адам екен ғой, басқасын айтпағанда, Бердібек Соқпақбаевтай ұлы жазушы, Мұқағалидай сұрапыл ақын туған өлкенден шыққан адам қалай от ауызды, орақ тілді, суырылған сұңғыла шешен болмасын?!» – деп едім. Ойлағанымдай-ақ, ағамыз топырағына тартып туған екен. Топырағы асыл деген тіркес жай айтылмайды, елі мен жерімен жұғысты болған елдік ұстаным қандай жағдайда да азаматты биікке көтеріп тұратынын Жаңаөзен оқиғасы тұсында да аңдап қалып едім. Онда мен Маңғыстау облыстық сотының төрағасы едім де, Әдекен Жоғарғы сот судьясы болатын. Сонда ағамыз өзіне тән шешен тілімен басалқы сөз айта біліп, дипломатиялық

...Заңгерлікті қатыгездеу мамандық санайтын пікір, сирек болса да айтылып қалады. Бір қарағанда, дұрыс та сияқты. Ал сондай «қатыгездеу» мамандық иесі Әділ Жамбасбайұлының жүрегінің соншалықты жұмсақ, жаны соншалықты нәзік екенін бүгінде оны білетін, оны таниғандардың бәрі мойындаған. Ақиық ақын Мұқағали Мақатаевтың жерлесі Әдекең ұлы Абайдың, ағасы Мұқағалидың, Мағжан Жұмабаев пен Төлеген Айбергеновтің өлендерін нақышына келтіре жатқа оқығанда тыңдап отырған адамның жан дүниесін шымырлатыры анық. Оның «жүрегіне терең бітпеген» поэзия әлеміне тап боласын. Ал әншілігі... Қара домбыраның құлағында ойнайтын Әдекеннің ән айтқандағы дауысы тіпті ерекше. Бір басына жетерлік өнері бар Әділ Құрықбаевтың асқан, тасқан кезін көрген ешкім жоқ. Бірқалыпты жаны жайсаң, жүрегіңде жұмсақ күй кешіп жатыр...» – депті.

Осыншалық нәзік иірімдер арқылы Әділ Жамбасбайұлының кісілік бейнесін ашқан Ақжан Ештай ағамыздың өзінің де азаматтық тұлғасы биік болатын. Адамдық қасиеттері деңгейлес жандар бір-біріне магнитше тартылып, өзара рухымен үндесіп жататыны анық. Ал жақсының – жақсылығын, адамдық бітім-болмысын аша білу де екінің бірінен табыла бермес. Ақжан ағамыздың аруағының разылығы үшін, Әдекен туралы ақжарма адал, шынайы ықыласы лебіздерін ризашылық сезіммен есімізге алдық, артық болмас...

Ойды ой қозғайды, жүректен шыққан сөз жүректерге қозғау салады, тебіренгенді, толғандырады. Біздің де Әдекенмен жиірек араласып, рухымыз үндесіп, ниетіміз ортақ болып жүргеніне жиырма жылдай уақыт өтіпті, соны мақтан тұтамыз, қуанамыз, әлі де болса сол табысқан көңілімізбен үйлескен адал пейіліміз ұзағырақ созыла түссе екен, жалғасын тапса екен дейміз.

Сөзіміздің соңында елінің ардақты перзенті Әділ Жамбасбайұлына жыр жолдарын арнай отырып, мерейлі жетпіс жасы құтты, дені сау болып, жеңеміз Мұқараммен бірге бала-шағасының бақытына бөлене берсін демекпін.

Досжан ӘМІР,
ҚР Судьялар одағының
төрағасы

КӨКЖИЕК

ҰШҚЫШСЫЗ АВИАЦИЯНЫ
ДАМУҒА ОРТАЛЫҒЫ
АШЫЛДЫ

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінде Ұшқышсыз авиацияны дамыту инновациялық орталығы ашылды. «Aerial Solutions» ЖШС арасындағы өзара ынтымақтастық аясында ашылған ғылыми-инновациялық орталықта отандық ұшқышсыз ұшу аппараттарының модельдерін өзірлеу, оқу-өндірістік зертханалар мен сынақ полигонын құру, сондай-ақ дуалды білім беру және сертификаттау бағдарламаларын жүзеге асыру жоспарланып отыр.

Орталықтың ашылуына ҚазҰУ Басқарма төрағасы-ректор Жансейіт Түймебаев, «Aerial Solutions» ЖШС Авиациялық оқу орталығының бас директоры Перизат Құдайбергенова, Қорғаныс министрлігінің Ұшқышсыз ұшу жүйелерін дамыту және қолдану департаментінің басшысы Иса Теймуразұлы, Қорғаныс министрлігі Әуе қорғанысы күштері Әскери-әуе күштері қолбасшылығының бас орталығының басшысы Сәкен Рүстемов, Ұлттық қауіпсіздік академиясының кафедра меңгерушісі Артур Имашев, Қазақстан авиация әкімшілігінің Лицензиялау департаментінің директоры Әділжан Сұлтанов, белгілі ғалымдар, оқытушы-профессорлық құрам қатысты. Жиында ҚазҰУ басшысы Жансейіт Түймебаев ашыл, орталықтың іске қосылуы Қазақстанның технологиялық дамуы үшін ерекше маңызы бар екенін атап өтті.

Ұшқышсыз авиация экожүйесін дамытудың келешегі
– Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев жасанды интеллектті дамыту жөніндегі кеңестің алғашқы отырысында «Біздің ұлт ретінде бәсекеге қабілеттілігіміз бен егемендігіміз осы технологияны қалай пайдаланатынымызға тікелей байланысты. Әр маман цифрлық дағдыларды жетік меңгеріп, жасанды интеллекттің мүмкіндіктерін жұмыс барысында тиімді қолдана білуі қажет» деп атап өткен болатын. Сондай-ақ үш жыл ішінде елімізді толық цифрландыруға байланысты стратегиялық мақсат қойды. Осы міндетті жүзеге асыруда ғылыми қауымдастық пен бірлестіктерге зор жауапкершілік жүктелді. ҚазҰУ-да Ұшқышсыз авиацияны дамыту инновациялық орталығы ашылуы ауқымды ғылыми жобаларды іске асыруға, заманауи дрондарды жасап, құрастыруға, білікті мамандарды даярлауға және студенттердің тағылымдамадан өтуіне мүмкіндік береді. Мұнда жасалған дрондар экономиканың түрлі саласында тиімді қолданылатын болады. Бірлескен орталық өндіріс пен университет арасындағы маңызды серіктестіктің нақты нәтижесін көрсетеді. Жобаның іске асуы еліміздегі цифрлық инфрақұрылымның дамуына, азаматтық ұшқышсыз авиация саласындағы мемлекеттік стратегияны жүзеге асыруға елеулі серпін береді, – деді ректор.

«Aerial Solutions» ЖШС Авиациялық оқу орталығының бас директоры Перизат Құдайбергенова ҚазҰУ базасында ашылған Ұшқышсыз авиация-

ны дамыту инновациялық орталығы ғылымды, білім беруді және заманауи ұшқышсыз технологияларды біріктіріп, халықаралық стандарттарға сәйкес мамандар даярлауға мүмкіндік беретінін атап өтті. Айтуынша, университеттегі академиялық база сапалы тәжірибелік білімді қамтамасыз етіп, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы және цифрлық мониторинг салаларының дамуына ықпал етпек. Орталық жас мамандарға ашылған жаңа мүмкіндік, еліміздегі авиациялық жобаларды әлемдік деңгейге шығаруға ықпал ететін болады. Қорғаныс министрлігінің Әуе қорғаныс күштері бас басқармасының жетекшісі Сәкен Рүстемов Ұлттық университетпен бұл саладағы ынтымақтастықтың маңыздылығына тоқталып, еліміздегі әуе қозғалысы саласының дамуына елеулі үлес қосатын инновациялық жобалардың дамуы ұшқышсыз авиация саласының жаңа деңгейге көтерілуіне оң ықпал ететіндігін атап өтті.

«Aerial Solutions» компаниясы авиациялық оқу орталығының басшысы Мәулен Мұстафаев мұнда заманауи кадрлар даярланатынын атап өтті. Айтуынша, орталық базасында азаматтық және мемлекеттік авиация саласына мамандар даярлауда қысқа курстар өтеді. Оның барысында инженерлер, құрастырушылар біліктілігін арттырып, ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға қатысады. Мұнымен қоса ҚазҰУ-мен бірлесе отырып, биыл жаңа оқу жылынан бастап жоғары білімді кадрлар даярланбақ. Бакалаврда оқитын мамандар ұшқышсыз технологияларды құрастыру, басқару бағытында білім алады. Орталықтың ашылуы әскерде борышын өтеп жүрген сарбаздар үшін үлкен мүмкіндік. Олар Отан алдындағы борышын 1 жыл өтегеннен кейін 2 жыл жаңа оқу жылынан бастап осы бағытта білім алады. Осы орайда «Сарбаз+» жобасы аясында ынтымақтастық көзделіп отыр. Инновациялық орталықта дрондар мен сервистерді ішкі және халықаралық нарыққа шығару, инновациялық стартаптарды қолдау, коммерцияландыру іске асатын болады. Бүгінде ҚазҰУ аумағында 2 мың шаршы метр аумақта дрон құрастыру өндірісі орналасқан. Аз уақытта білікті инженерлер еліміздегі дрон өндірісін қолға алып, қорғаныс саласы, ауыл шаруашылығына арналған ұшқышсыз ұшу аппараттарын құрастыратын болады.

Аружан МАУЛЕНБАЙ,
«Заң газеті»

АЙМАҚ-АҚПАРАТ

Өз кәсіпорны бар
колледждер саны өсуде

Көкшетаудағы Құрылыс-технология колледжінде дәнекерлеу цехы, ағаш өңдеу шеберханасы мен аспаздық цех ашылды. Ол Жұмысшы мамандықтары жылы мен Техникалық және кәсіптік білімді трансформациялаудың 2025–2027 жылдарға арналған жол картасы аясында жүзеге асты. Оқу орнының директоры Ерлан Беғайдаровтың айтуынша, шағын кәсіпорындардың ашылуы практикалық бағыттағы оқытуды дамытудағы жаңа кезең. Мұнда студенттер кәсіби дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, жеке және заңды тұлғалардың тапсырыстарымен жұмыс істеу тәжірибесін жинақтайды.

Бұған дейін мұндай шағын кәсіпорындар өңірде Көкшетаудағы Жоғары технологиялық колледжде, Көпсалалы инновациялық колледжде, Зеренді ауданы Шағалалы ауылындағы Жоғары агротехникалық колледжде және Степногорск қаласының жоғары колледжінде ашылған болатын. Жалпы Ақмола облысында 27 колледж бар.

Е.ЕРЖАНҰЛЫ
АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

Жаңа экологиялық ереже
қолданыста

Алматы мәслихаты 2025 жылдың соңында атмосфералық ауаны қорғау жөніндегі жаңа ережені бекіткен еді. Соның нәтижесінде Алматы еліміздегі атмосфералық ауаны қорғауда кешенді тәсілді бірінші боп енгізген қала болып отыр.

Быттыр Алматыдағы ауаға таралған зиянды заттардың көлемі 189 мың тонна, ал қала агломерациясын қосқанда бұл цифрлар 225 мың тоннаны құраған еді. Жаңа ережеде қаланың жекелеген аудандарындағы ластану деңгейін төмендету мақсатында төмен шығарындылы аймақтарды енгізу жоспарланған. Онда газ жүргізілген жерде көмір және басқа да отын түрлерін жағуға тыйым салынады. Сондай-ақ, 2027 жылдан бастап кәсіпорындар шығарындыларын тазартуға арналған сүзгі орнатуға міндеттеліп отыр.

Е.КЕБЕКБАЙ
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

Жетісуда қымыз
өндіріледі

Талдықорғанда кәсіпкер балқымыз өндірісін жолға қойды. Кәсіпорын қазір күніне 600 литр өнім өндіреді. Мұнда балқымыздан бөлек, «Таң» сусыны, айран және реутери иогурты да жасалады.

Қазіргі таңда 5 адамды жұмыспен қамтамасыз еткен кәсіпорын иесі Мадияр Түйебаев сұранысқа байланысты жұмысшылар санын көбейтіп, өндіріс көлемін күніне 3 тонаға дейін ұлғайтуға мүмкіндігі барын айтып отыр. Алдағы уақытта көршілес Қытай мен Өзбекстанға да өнім экспорттау жоспарлануда. Өндіріске қажетті негізгі шикізат Текелі сүт зауыты мен Талдықорған қаласынан сатып алынуда.

А.МӘУЛЕНБАЙ
ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫ

Ауызсу мен газдандыру
мәселесі шешілген

Тұрғындарының 80 пайыздан астамы ауылдық жерде тұратын Алматы облысында елді мекендердің ауыз су мен газға қолжетімділігін арттыру өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуындағы негізгі басымдық саналады. Президент тапсырмасы бойынша өңірде сумен жабдықтау жобаларын жүзеге асыруға быттыр 30,5 млрд теңге бөлінді.

Соның нәтижесінде ауыл халқының таза ауыз суға қолжетімділігі 99,4 пайызға, газдандыру деңгейі 80 пайызға жетті. Болашақта шалғайда орналасқан Кеген мен Райымбек аудандарына газ құбыры тартылмақ. Қазіргі таңда өңірдің 1,2 млн-нан астам тұрғыны табиғи газға қолжеткізген. Мәселен, быттыр жыл соңында Ұйғыр ауданындағы 3 мыңнан астам тұрғыны бар Тасқарасу ауылында газ құбыры пайдалануға беріліп, алғашқы 32 отбасы газ жүйесіне қосылып үлгерді. Бұл үшін аудан орталығынан Тасқарасу ауылына 40 шақырым болатын газ құбыры тартылды.

Т.ИБАШЕВА,
АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

Күн электр станциясы
іске қосылды

Шиелі ауданы Еңбекші ауылдық округінде қуаттылығы 40 МВт болатын Күн электр станциясы іске

қосылды. Оны «Тесис» ЖШС-і қытайлық «Хуандиан» компаниясымен бірлесіп жүзеге асырды.

Елді мекен тұрғындары сағатына 15,5 МВт электр энергиясын тұтынатынын ескерсек жаңа станция енді аудан мен облыстың электр қуатына деген қажеттілігін белгілі бір деңгейде қамтамасыз ететін болады. Бұл жобаға 11,5 млрд теңге бөлініп, 80 гектар жер телімі берілген. Енді құны 6 млрд, қуаттылығы 20 МВт болатын тағы бір Күн электр станциясы салынуда.

Ж.ҚҰДАЙБЕРГЕН
ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫ

«Адал азамат» -
біртұтас тәрбие

Атырау облыстық Білім беру басқармасы мен Атырау қаласының Білім бөлімі №50 жалпы орта білім беретін мектепте «Адал азамат – біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясында «Үнемді тұтыну» бағыты бойынша экологиялық тәрбие іс-шаралары ұйымдастырылды.

Басты мақсат – оқушылардың табиғатқа жауапкершілікпен қарауын қалыптастыру, су ресурстарын үнемдеу, қоршаған ортаны таза ұстау және салауатты өмір салтын насихаттау.

Білім бөлімі өкілдерінің хабарлауынша, мұндай іс-шаралар оқушыларға жеке және қоғамдық жауапкершілікті қалыптастыруға, қоршаған ортаны қорғау бойынша практикалық дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді.

Атырау қаласының мектептері оқушыларды экологиялық тәрбиелеу бойынша жүйелі жұмыстарды жалғастырып, өңірде жас ұрпақты экологиялық мәдениет пен үнемді тұтыну қағидаларына баулу бойынша белсенді жұмыс жүргізуде.

А.САТЫБАЛДЫ
АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

Лицейге жаңа ғимарат
керек

Аймақ басшысы Берік Уәли Семей қаласын аралау барысында облыстық дарынды балаларға арналған «Білім-Инновация» лицейінің тыныс-тіршілігімен танысты. Өңірдің жетекші білім беру ұйымдарының бірі саналатын мекеменің оқу үдерісін, материалдық-техникалық базасын көріп, өзекті мәселелеріне назар аударды.

Лицей орналасқан ғимарат 1984 жылы балабақша ретінде салынған, білім ордасы 1994 жылы құрылған. Қазіргі таңда мұнда 222 оқушы білім алып жатыр, 31 мұғалім еңбек етеді.

Ерекше атап өтерлігі, лицей 2011 жылдан бері облыстың үздік олимпиадалық командасы мәртебесін сақтап келеді. Бұл – білім беру қызметінің жоғары деңгейде, жүйелі әрі нәтижелі ұйымдастырылып отырғанының айқын дәлелі.

Мектеп интернат режимінде жұмыс істейді. Мұнда оқушылардың жан-жақты дамуына, зияткерлік әлеуетін арттыруына барлық қажетті жағдай жасалған.

Білім ордасында бірқатар өзекті мәселелер де бар екен. Мектеп директоры Серік Айдарбеков облыс әкіміне оқу орнының материалдық-техникалық базасының ескіргенін, оқу кабинеттерінің тарлығын айтып, жаңа ғимарат салудың қажеттігін жеткізді.

Е.ЕРЖАНҰЛЫ
АБАЙ ОБЛЫСЫ

Әкім тұрғындарды
қабылдады

Жақында Ұлытау облысының әкімі Дастан Рысбеков тұрғындарды жеке қабылдады. Бұл жолы өңір басшысына бес азамат жазылып, өзекті мәселелерін жеткізді.

Қабылдау барысында тұрғындар жер телімін жекешелендіру, өнер және білім саласына қатысты түйткілдер, «Көші-қон» бағдарламасы аясында тұрғын үймен қамту, сондай-ақ кәріз желісі, жол инфрақұрылымы мен ыстық судың сапасына байланысты мәселелерді көтерді.

Өңір басшысы әрбір өтінішті мұқият тыңдап, көтерілген мәселелер бойынша қала және аудан әкімдеріне, сондай-ақ жауапты басқармаларға нақты тапсырмалар жүктеді.

Айта кетейік, Ұлытау облысы әкімінің жеке қабылдауына жазылу +7 (7102) 60-02-96 байланыс телефоны арқылы немесе E-otinish ақпараттық жүйесі арқылы жүзеге асырылады.

Ш.КӨПРБАЙ
ҰЛЫТАУ ОБЛЫСЫ

ЕҢБЕК НОРМАЛАРЫ

ЖАЛАҚЫ ЖЫРЫ: ЕҢБЕК АДАМЫНЫҢ ҚҰҚЫҒЫН КІМ ҚОРҒАЙДЫ?

2025 жылы мемлекеттік еңбек инспекторларының анықтаған деректері елдегі еңбек қатынастарының ахуалы әлі де алаңдатарлық жағдайда екенін көрсетті.

Өткен бір жыл ішінде республиканың 629 кәсіпорнының 11,9 мыңнан астам жұмыскерге жалақы қарызы 3,1 млрд теңгеден асыпты. Бұл – жай ғана статистика емес, мыңдаған отбасының күнкөрісіне тікелей әсер ететін әлеуметтік мәселе екені белгілі. Мәселенің күрделілігі жалақы берешегімен ғана шектелмейді. Түрлі ұйымдарда жүргізілген тексерулер 8,7 мыңнан астам еңбек құқығының бұзылу фактісін де анықтапты. Яғни, еңбек ұжымдарында жұмыс уақытының сақталмауы, демалыс күндерінің берілмеуі, еңбек қауіпсіздігі талаптарының бұзылуы сынды жүйелі кемшіліктер әлі де бар.

Анықталған заңбұзушылықтар бойынша кәсіпорын басшыларына 4 245 міндетті ұйғарым беріліп, 524,3 млн

теңгеден астам айыппұл салыныпты. Бұл – мемлекеттің еңбек заңнамасын сақтатуда қатаң позиция ұстанып отырғанын көрсетеді. Дегенмен, айыппұл салу мәселенің түбегейлі шешімі ме деген сұрақ туындайды. Қабылданған шаралардың нәтижесінде 11,8 мың жұмыскердің құқығы қорғалып, оларға 2,85 млрд теңге жалақы төленген. Бұл – еңбек инспекциясының нақты нәтижесі. Жалпы қабылданған шаралар арқылы 51 мың жұмыскердің еңбек құқығы қорғалды. Бұл – бір жыл ішіндегі ауқымды нәтиже. Алайда бастапқыда жалақыны уақытында төлемей, кейін мәжбүрлі түрде өтеу – адал еңбек қатынасының өлшемі емес.

2025 жылы мемлекеттік еңбек инспекторлары 6 599 тексеру жүргізіп,

8 720 заңбұзушылықты анықтаған. Оның 7 089 – еңбек қатынастары, 1 585 – еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау және 46 – халықты жұмыспен қамту саласынан тіркелді. Бұл дерек еңбек қауіпсіздігі мәселесінің де өзекті екенін аңғартады.

Жалпы, жалақы берешегінің айтарлықтай бөлігі ауыл шаруашылығы саласына тиесілі екен. Сарапшылардың айтуынша, мұндағы басты мәселе – маусымдық жұмыс пен бейресми еңбек қатынастарының басымдығы. Көп жағдайда еңбек шарты қағаз жүзінде бар болғанымен, іс жүзінде сақталмайды. Тексерулер барысында агросалада жалақыны кешіктіру, еңбек шартынсыз жұмысқа тарту, жұмыс

толық қорғалмайды.

Ауыл – азық-түлік қауіпсіздігінің тірегі. Бірақ сол тіректі ұстап тұрған адам жалақысыз қалса, аграрлық өсім қалай болмақ? Ойлаудың өзі қоркыншты.

Өндірісте де осындай жағдай. Зауыттың жұмысында іркіліс болмаса да, жалақы кешіктіріледі. Саладағы 2025 жылы анықталған еңбек заңнамасының мыңдаған бұзушылығы бұл сектордағы жүйелі кемшіліктерді айқын көрсетті. Өндірістерде жалақыны кешіктірумен қатар, артық жұмыс үшін ақы төлемей және қауіпсіздік талаптарының сақталмауы жиі кездеседі. Мемлекеттік бақылау нәтижесінде мыңдаған өндіріс жұмыс-

шысының құқығы қорғалғанымен, мәселе түбегейлі шешіліп отырған жоқ. Сарапшылар мұны өндірістегі еңбек мәдениетінің әлсіздігімен байланыстырады. Жалақысы кешіккен жұмысшыдан жоғары сапа мен жауапкершілік талап ету – әділетсіз. Осы ретте Сенатор Ғалиасқар Сарыбаевтың бұл жағдай өндірістің де, экономиканың да қауіпсіздігіне әсер ететіні жайлы пікірімен келіспеске шара жоқ. Расында өндіріс – экономиканың локомотиві. Ал сол локомотивтің күшін беріп тұрған еңбек адамының құқығы қорғалмаса, өсім де тұрақсыз болмақ.

Деректер еңбек құқығының бұзылуы жекелеген кәсіпорындардың емес, жүйелі проблема екенін көрсетті. Мемлекеттік бақылау күшейгенімен, жалақы берешегі мен еңбек заңнамасының бұзылуы әлі де қайталануда. Бұл – жазалау жеткіліксіз, алдын алу тетіктері мен еңбек мәдениетін өзгерту қажет дегенді білдіреді. Еңбек адамы қорғалмайынша, экономикалық даму туралы сөз де толық болмайды.

Мемлекет бақылауды күшейтіп отыр, айыппұл да бар, тексеру де жеткілікті. Алайда жұмыс берушінің жауапкершілігі тек жазамен емес, корпоративтік мәдениетпен, адалдықпен, заңды сыйлаумен қалыптасуы тиіс.

А.ТҰРМАҒАНБЕТОВА,
«Заң газеті»

ЖАРНАМА

Баспасөз – 2026

Құрметті оқырман!

«Заң газеті» және «Юридическая газета» газеттеріне және «Заң» журналына жазылу жыл бойы жалғасады. Әр айдың 25-іне дейін жазылсаңыз, басылымдар келесі айдан бастап қолыңызға тиеді.

Біздің басылымдарға «Қазпошта» АҚ бөлімшелері, «Қазпресс» ЖШС дүңгіршектері және Алматы қаласындағы «Дауыс» жүйесі арқылы жазылуларыңызға болады.

Жазылу индекстері:

«Заң газеті»

жеке тұлғалар үшін – 65921, заңды тұлғалар үшін – 15921

✉ zanreklama@mail.ru

ТАРАТУ

2. «Baupost Green» ЖШС (БСН 191040000643) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Алматы қаласы, Егізбаев көшесі, 13-үй, тел. +7 777 247 9192.

3. «БайкалФинансЗапад» ЖШС (БСН 220940045136) өзінің ерікті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: ҚР, ШҚО, F13F8K8, Риддер қаласы, Безголовов көшесі, 9-ғимарат, тел. +7 771 548 18 09.

4. «СтройКА.com» ЖШС (БСН 180440023543) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Алматы қаласы, Түріксіб ауданы, Шемякин көшесі, 258-үй, тел. 8 777 328 53 22.

5. «Аян-Карашатау» өндірістік кооперативі (БСН 221140044885) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: ҚР, Ақтөбе облысы, Әйтеке би ауданы, Құмқұдық ауылы, Байтаза Бисембаев көшесі, 44-үй. Тел. 8 705 605 87 73.

6. «Квартал-9» тұрғын үй-құрылыс кооперативі (БСН 220840006378) (ҚР, 150000, СҚО, Петропавл қаласы, Маяковский көшесі, 85-үй), өзінің таратылғаны туралы хабарлайды. Шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: ҚР, 150000, СҚО, Петропавл қаласы, Ленинград көшесі, 116, Маяковский көшесі, 85-үй. Тел. +7 707 628 99 91.

7. «Aktobe invest city» ЖШС (БСН 140640001007) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Ақтөбе облысы, Ақтөбе қаласы, Сәнкібай Батыр даңғылы, 1-үй, 222-кеңсе, тел. 8 777 800 7332.

10. «AnsarTradeService» ЖШС (БСН 170640017633) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы, 23-шағын ауданы, 1-ғимарат. Тел. +7 702 786 8153.

11. «Алматинский локальный независимый профессиональный союз (профсоюза) работников газового хозяйства «БАҚЫТ» Қоғамдық бірлестігі (БСН 991240005639) (ҚР, Алматы қаласы, A05B6C4, Алмалы ауданы, Байзақов көшесі, 125-ғимарат, н.п.1) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Алматы қаласы, Әйтеке би көшесі, 88-үй, 16-пәтер, тел. +7 701 799 5643.

12. «ӨРКЕН ЖОБА» ЖШС (БСН 150940012848) өзінің ерікті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы, Жігерген ауылдық округі, Жігерген ауылы, Шыршықбаев көшесі, 26-үй.

15. «Қызылшекара» ауыл шаруашылық өндірістік кооперативі (БСН 210140009159) өзінің таратылғаны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Алматы облысы, Райымбек ауданы, Сүмбе ауылдық округі, Сүмбе ауылы, Мұсабек Өміржанов көшесі, №17, тел. 87052190454.

16. «JASYL DALA ECO» ЖШС (БСН 211140033362) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Бөген ауылдық округі, Бөген ауылы, М.Әуезов көшесі, 9/1-үй, индекс 160602.

17. «АБД Маркетинг» ЖШС (БСН 251140022304) (Алматы қ., Шұғыла шағын ауданы, Көктерек көшесі, 139-үй, 233-н.п.) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарлан-

дыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Алматы қ., Шұғыла Сити, 340/4, корпус 20, офис №1, тел. +7 778 0011223.

18. «Kronos Credit» ЖШС (БСН 141140015011) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Алматы қаласы, Райымбек даңғылы, 212/1, 318 кабинет, тел. 8 727 330 03 45.

ӘРТҮРЛІ

8. «EUROAD CONSTRUCTION» ЖШС (БСН 101140002220) жарғылық капиталдың азайғаны туралы хабарлайды. Талап-арыздар хабарландыру жарияланған күннен бастап бір ай ішінде келесі мекенжай бойынша қабылданады: ҚР, Алматы қаласы, Әуезов ауданы, 8-шағынауданы, 41/6 үй, 163-пәтер, индекс 050000.

13. «Өндірістік-технологиялық жинақтау басқармасы» акционерлік қоғамы (БСН 940540000092) жауапкершілігі шектеулі серіктестікке қайта құрылу жолымен өзінің қайта ұйымдастырылатыны туралы хабарлайды. Талап-арыздар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде келесі мекенжай бойынша қабылданады: ҚР, Алматы қаласы, Жетісу ауданы, Рысқұлов даңғылы, 63-үй.

19. «Алматы қаласы, Алмалы ауданы, Н.Назарбаев даңғылы, 135/56 ғимарат, жерасты автотұрағы бар қонақ үй кешенінің құрылысы» жобасы бойынша қоғамдық тыңдаулар 2026 жылғы 18 ақпанда сағат 11:00-де Алматы қаласы, Алмалы ауданы, Н.Назарбаев даңғылы, 135/56 ғимарат мекенжайында өтеді. Барлық ақпаратты мына телефон арқылы алуға болады: +7 777 244 11 22, e-mail: akhmetkulbaev@gmail.com.

МҰРАГЕРЛІК

9. Жаңаөзен қаласының жеке нотариусы Демегенова Набат Джаумитбаевна, 21.12.1994 жылы туылған, 2025 жылы 21 шілдеде қайтыс болған Сутбаев Бегистің артынан мұралық іс ашылуына байланысты, осы қайтыс болған адамның мұрагерлеріне іздеу салады. Мұрагерлерге Жаңаөзен қаласы, Самал шағын ауданы, 1/2 үй, 20-кенсеге хабарласуын сұрайды.

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің Заң факультеті ұжымы және мемлекет және құқық теориясы мен тарихы, конституциялық және әкімшілік құқық кафедрасы Баймаханова Дина Мұратқызына

АНАСЫНЫҢ

мезгілсіз өмірден озуына байланысты қайғысына ортақтасып туған-туыстарына көңіл айтады.

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:

Алматы қаласы
Тел.: (727)292-43-43

8 (708) 929-98-74

E-mail:
zanreklama@mail.ru

ЖАРНАМА ҚАБЫЛДАЙТЫН ОРЫНДАР:

«Media pagekz» ЖК, ZANGAZET.KZ - Алматы қаласы, Ақтолық көшесі, 4Б, 1 қабат, 1 кеңсе, www.zangazet.kz, WhatsApp: 8 707 388 40 80.

ИП «Profy Agency kz»
Тел. 8 705 185 75 73, 8 701 739 27 83, 8 747 280 09 12, 8 707 895 21 99, г. Алматы, пр.Абылай хана, 60, оф.509
e-mail: zan-info@mail.ru, www.zan-info.kz

«KAİROS» ЖК, Алматы қаласы, Жібек жолы даңғылы, 55, Пушкин көшесімен қиылысы, «Алма» СО, 4 қабат, ресепшн, тел.: 271-49-39, 8707 705-92-22. E-mail: kaldybayeva@mail.ru. Барлық хабарландыруды What's app бойынша қабылдаймыз.

ЖК «Gold Capital» Нұр-Сұлтан қ., Абай көшесі, 78, 105-кеңсе. Тел.: 8 (7172) 52-02-11, 8(702)839-90-86.

«Sokrat-PV» Юридическое агенство» ЖШС, Павлодар қаласы, Крупская көшесі, 61, кеңсе 23.
Телефон: 87027159520; 87182221266 (жұмыс).

«Назар-1 фирмасы» ЖШС («РУТА» ЖА), директоры Кривилова Татьяна Ивановна. Шымкент қ., Г.Ильяев көшесі, 47 (Шаймерденов к. бұрышы) RBK банктің жанында, Тел.: 8 (7252) 53-40-48. WhatsApp : +7-705-705-31-31. E-mail: nazar.reklama@gmail.com

ЖК «TRade and service», Алматы қ., ш/а Жетісу-3, 55/133.

ЖК «Аюбаева», Қарағанды қ., Жамбыл көшесі, 11. Тел.: 8 (7112) 42-00-71.

«Грация» ЖШС, Атырау қаласы, Махамбетов көшесі, 107-а, 2-бөлме, тел.: 32-14-29, 30-65-24, 8701 920 4538.

«ЮрСлужба» ЖШС, Көкшетау қ., Е. Әуелбеков көшесі, 129. Тел.: 8 (7162) 25-77-17, 8(747) 8097074.

«Версия-Пресс» ЖШС, Павлодар қ., Естай көшесі 40. Тел.: 8 (7182) 32-47-67, 32-49-04

Қалиасқаров Нұрлан Нұрғисынулы ЖК, Петропавл қ., К.Сүтішов көшесі, 58, 30-бөлме, 3-қабат. Тел.: 8 (7152) 46-02-57, ұялы тел.: 8 (777) 572-29-91, 8 (701) 315-54-59.

ЖК «Бакирова Г.», Шымкент қ., Желтоқсан көшесі, 18. Әділет Департаментінің жанында. Тел.: 8 705 714 58 77.

Михеева Ольга Станиславовна ЖК, Қостанай қ., Гоголь көшесі, 110, ВП 67 (Чехов-Гоголь көш. қиылысы), Тел.: 8-714-2-50-97-07, ұялы тел.: 8-7758847211, 8-7053506918.

«Озат-1» ЖШС, Ақтөбе қ., Алтынсарин көшесі 31. Тел.: 8 (7132) 40-41-05, ұялы тел.: 87774348344 және Ақтау қаласы.

ЖК «SAPA KZ» Атырау қаласы, ұялы тел.: 87781063779, e-mail: zan-at@mail.ru.

«Юридическая фирма «Консультант» ЖШС Орал қ., Л.Толстой көшесі, 28. Тел.: 8 (7112) 50-88-05.

«Реклама» ЖШС, Орал қ., Достық-Дружба даңғылы, 182. Тел.: 8 (7112) 50-47-34.

«Компания Жете» ЖШС, Талдықорған қ., ш/а, Молодежный 3-үй, 1-п. Тел.: 8(7282) 24-29-66, 87058147221.

ЖК Гавриленко И.И., Қостанай қ., пр. әл-Фараби, 119-үй, 407-А бөлме. Тел/факс: 8 (7142) 53-63-21.

«Жас Отау» ЖК Қыдырбаева Н.Н.Қызылорда қ., Әйтеке би көшесі, 27. Тел.: 26-45-89, ұялы тел: 8 (777)402-28-28; 8 (700) 332-24-78

ЖК Тажибаева, Тараз қаласы, Қойкелді көшесі 158 а, ЖКО аумағы. Ұялы тел.: 87017268772, 87054422939.

ЖК Новоселова Лилия, Петропавл қаласы, Қазақстан Конституциясы көшесі, 28-үй, 1-қабат. Тел.: (87152) 46-74-77, 8-777-228-64-13.

ЖК «Reklam Service», Тараз қаласы, Төле би көшесі, 73 (ауладан кіру). Тел.: 8(7262)502222, ұялы тел: 87019457336 Татьяна.

ЖК «Выйдай», Өскемен қаласы, 60. Тел.: 8(7232) 578414, ұялы тел.: 87772256506.

(Жалғасы. Басы алдыңғы сандарда)

– Күтушілеріңіз қайда?
– Күтуші шешем науқастанып қалды деп сұранып кеткен. Жалғызсырап отырған соң, саған қонып кет деп отырғаным ғой. Оңаша қалсам болды түрлі ойға түсем. Оңай деймісін, бетіне қарап отырған жалғыз баладан аяқ астында айырылып қалу.

Әйел көз жасына ерік берді.

– Апа, сізді түсінемін. Жыламаңызшы, жарайды кетпейін, тек жыламаңыз. Мен де Тұранды қатты сүйетінмін. Оның қыз-келіншек көрсе көрсексызарлығын біле тұрып, өз сезімімді тыя алмадым. Енді міне, баласын алдырып тастауға да қимай жүрмін, елдің бетіне қалай қараймын?

– Алдырғаны несі?! Мен оған баламның тегін беремін. Өзім қолыма аламын. Бала еш нәрседен таршылық көрмейді. Оңдай ойдан аулақ бол!

– Ал мына тергеушілер шындықты біліп қалса, сізді де, мені де түрмеде шірітетін болар.

– Біз Тұранды өлтіріп аламыз деп ойладық па?Ана салдақының көзін жою үшін жасағанбыз. Ойға алғанымыз орындалғанда, Тұранның көзі тірісінде, бізге ешкім ештеңе істей алмайтын еді. Қазір бәрі сатулы. Ол біздің абыройымызды төкпеу үшін бар ақшаны төгіп, полицияны да, тергеушіні де, бәрін-бәрін сатып алатын еді. Мен соған сендім.

Қатираңның көз алдындағы қап-қара теңбіл ұлғайып, қара сұр жүзі бұрынғыдан да сұсты көрінді, шүңірек отты көздері жылтылдап, атылайын деп тұрған улы жыланды елестетті.

– Ақша сізде де бар емес пе? Олай болса, балаңыздың өлімін неге жаптырып тастамайсыз. Бәрібір болар іс болды. Оның стюардессаға арналған удан өлгені анықталса, бізді соттап жібермей ме?!

Алдындағы камин пешінің жылтылдаған отына қарап, ойға батқан қара сұр әйел, мына қыздың өзіне ақыл үйрете бастағанын ұнатпаса да, онысын білдірмеді.

– Өліптің артын бағайық, көрерміз, онан да жүр, кешкі асымызды ішейік.

Қыз сыртқы есікке ұрлана көз тастады. Бірнеше кілт пен шынжырлап тастаған ашпалы құлыптар үмітін бірден үзді.

– Мынадай үйде тұрғандар асыл тұқымды ит ұстаушы еді. Сізде иттің үргені де естілмейді.

– Ит болған. Немістің қабаған иті. Тұран қайтыс болған соң, бір қимас досы, қалап алды.

Ас үйдегі дайын асты алдарына әкелген соң, Қатира:

– Қызым, екеуміздің де қайғымыз бір. Соны жеңілдету үшін аздап коньяк құйып жіберейін. Оның денсаулыққа пайдасы зор. Көңілді көтертіп, бойға қан жүгіртеді. Мен күнде жатарда бір жүз грамм ішем. Кәдімгідей қайғым жеңілдеп, жақсы ұйықтаймын. Бұл маған дәрігердің берген кеңесі. Сенің де жүзің боп-боз. Қаның аз шығар. Көні, оңашада алып қоялық. Ісіміз сәтті аяқталып, аман-сау мен әже, сен ана атануың үшін, алып қоялық.

Тұла бойын қорқыныш жайлаған менеджерді соңғы сөз жібітіп жіберді. Несі бар ішпей жүрген нәрсесі емес. Банктегі қыз-келіншектер олжа түскенде, жұмыстан соң бас қосып, жңі көңіл көтереді.

– Жақсы, сіздің денсаулығыңыз үшін деп, коньяк құйылған рюмканы түбіне дейін қағып тастады. Бір түрлі түп жағы қышқыл сезілді. Қыздың ішін от жалап өткендей, тұла бойы қызынып, бірден басына барып тигендей, көз алды кілегейленіп, есі ауып, құлап бара жатты.

– Туу, мына ішмдігіңіз күшті ме, ап-а, – дей беріп, ол орындық үстінен ауып түсті. Ес-түссіз қалған қызды қолтықтап, ауыз бөлмедегі диванның үстіне жатқызған әйел оған коньяк қосқан дәрінің қалай әсер еткенін біл-

БАНКИРДІҢ ӨЛІМІ

гісі келгендей тамырын ұстады. Тамыры болар-болмас соғады. Әйел жалма-жан іске кірісті. Қыздың денесін қапшыққа салып, ана бақшаның арғы шетіндегі қара топырақтың астына көміп, үстін жауып тастау керек. «Тез, тез, адам көрмей тұрғанда, солай істеу керек. Кім біледі Мұқанның келіп қалуы да мүмкін. Мына шалажансарды көтеру оңай. Жаны шығып кетсе, қара тас болып көтертпес». Ол үйдің жер төле қабатына түсіп, кенеп қапшық тауып алды. Оның ішіне қол-аяғы сыйдифан арық қызды салу қиынға түспеді. Қапшыққа салып жатып, қыздың тамырын тағы ұстап көрді. Сөкпай қалғандай көрінді. Не болса да бәрі бітті. Қапшықты аркалап аулаға шыққанда, қараңғы қоюланғанмен, алғашқы жауған ақ қардан дала жап-жарық екен. Қатира жан-жағын жіті шолды. Биік етіп қоршалған аула ішінде сезікті ешнәрсе байқалмаған соң, бау-бақшаның шетіндегі қара топырақ үйілген жакқа апарды. Қапшық ауырлап кетіпті. Демек, оның жаны шықты. Енді көміп тастаса, мөйгінінен құтылудың амалын таң атқанша табар. Он қадамдай жерге көк тер боп әрең жеткен әйел анадай жерде тұрған күрекпен қара топырақты ойып қаза бастады. Мәйіт сияды дегендей шұңқыр дайын болған соң, көтеріп салды да, қапшықтан суырып алудың қажеттігі жоқ деп ойлап, тездетіп көме бастады. Топырақтың сыртын көміп, оны көлденең көз байқап қалмасын дегендей, күзден қалған ағаштардың бұтақтарымен жапты. Тұла бойының тоңазығанын сезген соң, бір көйлекпен шыққанын байқап, үйіне қарай тездете адымдады.

Менеджердің өлгеніне ешбір күмәні қалмаған Қатира енді оны сол тыңайтқыш топырақпен бірге, қала сыртына шығартудың амалын ойластырып, газеттегі хабарландыру бойынша құл-қокыс таситын машиналарды іздей бастады. Жеке үйден қокыс шығарушылар деген хабармен телефон соғып, жүкшілердің танертең ерте келуін,топырақты тиейтін күресмесі бар экскаваторды ала келсе, ақысын жақсылап төлейтіндігін шегелеп айтты.

Өзі отырған орнында қалғып кетті.

Менеджердің о дүниеден оралуы

Түннің бір уағында көзін ашып алған менеджер мұп-мұздай қапаста жатқанын сезіп, шошып оян-

ды. Қол-аяғы сіресіп қатып қалғандықтан, қозғалуға мұршасы келмеді. Мұрнына сыз топырақтың иісі келді. «Қанішер, баласына берген дәріні беріп, өлді деп көміп тастаған екен ғой» деген ой басына сап етті. Жәйлап қозғалып көргенде, үстінде ауыр бірдене барын, бірақ өзінің қапшықтың ішінде жатқанын сезді. Кендір қапшық топырақты ішке жібермей, ауа келіп тұрғандықтан тұншықпаған қыз қолын созғанда, мұп-мұздай топыраққа тиді. Қапшықтың аузы жабылмаған! Есін енді-енді жиған қыз ішкі қалтасынан ызылдап жатқан ұялы телефонының үнін естілді. «Анам», деген ой оның есін тез жиғызды. Менірімін, енді тез арада құтылу керек. Жан дәрмен қол-аяғын жыбырлатып еді, үстіндегі топырақ ауыр да емес сияқты. Қимылдаған сайын суылдаған үні естілді. Демек, шығуға болды. Ол тағы да бар күшін салып қимылдағанда, қапшықтың ауыз жағыннан тесік пайда болды. Түн. Ол енді топырақтың астынан шығуға қорықты. Анау қанышер жауыздығына жалғыз куз ретінде көзін жойып жіберуге әрекет жасады. Қыз жатқан күйі қалтасын сипалап ұялы телефонын тапты. Үйінің нөмірін терді. Анасы ұйықтамаған екен.

– Апа, тез полцияға хабарла, мен мынадай адрестемін. Мені өлтірмекші. Ауладағы қара топырақтың астындамын.

– Не! Не дейсің?
– Апа, тез, тез хабарла!
Қыз қапшықтың шетінен көрінген тесікті қайтадан қымтап жауып, тырп етпей, демін ішіне тартты.

Шешесі сасып, полицияға хабарлай алмай қалса ше деген оймен, 02-ні өзі терді. Кезекші бос болмады. Мүмкін, апам шығар деген оймен, ол бір минуттан кейін, тағы терді.

– Алло, кезекші. Мені құтқарыңдар! Есік алдындағы қара топыраққа көміп тастады. Дуалдан секіріп түсіңіздер. Ит жок. Адресі жазып ал.

– Жақсы. Қазір патрульде жүргендерге хабарлаймын, – деді әр жақтан.

Осы кез коттедж жақтан бірдене гүрс етті. Қыз екі бүктеліп, сіресіп қалды. Аяқ дыбысы бас жағына тоқтады. Үстіндегі бұтақтардың қозғалғаны естілді. Қара терге түскен қыз, қорыққаннан қалшылдап, аттай тусалап жүрегінгі дыбысын тыңдады. Іштей енді төбелессем де жан бермеспін деп түйінгенмен, қорыққаннан аяқ-қолынан жан кетіп, дірілдегені сонша, тісі-тісіне тимеді. Осы

кез қалтасындағы ұялы телефоны ызылдады. Қыз қолымен баса қойды. Кетіп бара жатқан Қатира жер астынан шыққандай тосын дыбыстан шошынып, тоқтай қалды. «Ұялы телефон! Ана қыздікі! Қап, әттеген-ай, ұмытып кеткенім-ай. Бірақ енді ол ешкімге де, ешуақытта жауап бермейді. Звондап, звондап қояр». Қанша жүрек жұтқан болса да, өліктің сұп-суық денесін аударып, қалтасынан ұялы телефонын алуға дәті бармады. Тұрып-тұрып, тың тыңдады да, үйіне кірді. Қыз телефонын өшіріп тастап, сыртқа құлағын тосып, бүрісіп қалған.

«Мынау үйге кіріп кеткен соң келсе екен. Құдайым-ай, әшейінде келіп болмайтын полиция келе қалса ғой, бәрін бүлдіреді. Ол енді өзіне келетін көмектін кешігіп, Қатира үйіне кіріп, ұйықтаған соң, келгенін тіледі. Қыздың тілегі қабыл болды ма, әлде қазіргі полицияның жайбасарлығы себеп болды ма, арада аттай бір сағат өткен соң, дуалдан қарғып түсіп жатқандардың күбірлеген үндері естілді.

Сызды топырақтың астында әбден жаураған қызға әр секунд жылдай. Уақыт жылжымай тоқтап қалғандай.

– Қара топырақ қайда ?– деп дауыстады келгендердің бірі.

– Тш, неге айқайлайсың. Тш, – деді қасындағы.

– Әне, қара топырақ. Жүр, сонда барайық.

Қыз жалма-жан қыбырлап, қапшықтың аузынан қолын шығарып, бұтақтарды жыбырлата бастады.

Топырақтың қасына келген жігіттің бірі оны байқап, шошып түсті.

– Әне, анау бұтақтың асты жыбырлайды.Тез аш!

– Ой, сұмдық-ай! Тез, тез, бейшараның жүрегі жарылып кетпегенін айтсайшы. Екі жігіт бұтақтарды лақтырып, анадай жердегі күректі алып, топырақты аудара бастады. Қапшықты көріп, ішіндегі дірілдеген қызды суырып алғандар:

– Сені бұлай еткен кім? – деп таңданды.

Қыз әлсіз үнмен:
– Кейін айтамын.Тез бұл жерден алып кетіңдер. Ананы жабыңдар, – деп, өзін көмген шұңқырды көрсетті. Екі жігіт оны топырақпен жапқан соң:
– Енді мені, алып кетіңіз. Бәрін кейін айтам, – деді дірілдеген қыз денесін игере алмай.

Ажал аузынан қалған бейшараны екі жігіт екі қолтығынан сүйемелдеп қоршалған дуалдың жанына апарып, әр жағына белгі берді. Әр жағында дайын тұрғандар қызды көтеріп алды. Машинаға отырған соң ғана, қыз шешесінің нөмірін теріп.

– Апа, мені құтқарды. Қазір келем! – деп жылап жіберді.

– Не болды? Сені неге өлтіргісі келді дегендерге, себебін тергеушіге ғана айтамын. Сіздер мені үйіме апарып тастаңыздар, – деп жалынды.

– Жақсы.
– Бұл оқиғаны құпия сақтауды өтінемін. Сіздерге көп рақмет!
–Үйіңіз қайда?
Қыз адресін айтты.

Таң алакеуімде келіп белгі берген құл-қокыс тасушыларды қақпаны ашып қарсы алған Қатира қалың қабақты шүңірек көз машина жүргізуші мен дөңгелек жүзді жас шамасы жиырмалардың ішіндегі қағылез экскаватор жүргізушісіне ауланың түп жағындағы қара топырақты көрсетті де, екеуін жанына шақырып:
– Осы топырақтың дымын қалдырмай, тиеп алып, терең шұңқырға аударып, үстін көміп тастаңдар, сосын не көрсендер де, көргендерің тура-

лы ешкімге тіс жарып айтпайсыңдар. Міне, екеуіне мың доллардан екі мың доллар.

Бұрын қолдарына доллар ұстап көрмегендердің көздері ұясына шыға бадырайып кеткені сонша, топыраққа қауіптен қарады да, қолдарын жылытып бара жатқан доллардан айырылмау үшін екеуі жүзі суық әйелге:

– Жарайды, құп болады. Сіз бізді, біз сізді көрген жоқпыз. Жүк тиейтін машинаға қара топырақты толтырып тиеп алған олар ауладан шығып қала сыртына бет алды. Іштей қобалжулы әйел ауыр жүк мойнынан түскендей болғанмен, бір түнде қара топырақты қайда жібердің деп күйеуі сұраса, не деймін деген сауалға жауап іздеп, басын қатыра бастады.

Аяқ астынан байып қалған жүк тасушылар қаланың қокыс төгетін орнынан өтіп барып, арғы жағындағы терең ордың жанына тоқтады. КамАЗ жүргізушісі:

– Бізді осыншама жарылқайтындай бұл топырақтың ішінде не бар екен, көрсек қайтеді?

– Иә, мен де соны ойлағам. Егер адам мәйіті болса, жаңағы кемпірге қайта барып, қалтамызды қалыңда-туымызға болады. Адам өлімінің құны екі мың доллар емес қой.

– Қайдағыны айтасың. Оңдай сұмдықтан сақтасын. Шынында да топырақтың арасында не бар, көрейік.

Жүргізуші машинаның үстіне шықты да, топырақты олай-бұлай аударып, одан кенеп қапшықтан басқа ешнәрсе таба алмады. Таң қалған ол:

– Сонда мына топырақ пен кенеп қапшық үшін екі мың долларды ұстата салды ма?

– Дұрыстап қарасаңшы? Ішінде есірткі бар шығар. Кейде есірткі таратушылар қорыққаннан осылай құл-қокысқа лақтырып жібереді. Тағы да топырақты әрі-бері аударған жүргізуші:

– Маған сенбесең, өзің қара, ештеңе жоқ деп секіріп түсті. Экскаватор жүргізушісі топырақты әрі-бері аударып көрді де:

– Жаңағы әйелдің есі ауысқан шығар. Құр топырақты көміп не істейміз. Осы араға төгейік те, шаруамыздан қалмайық, – деп қолын бір сілтеді.

Қокыс тасушылар бұл оқиғаның жұмбағын шеше алмай, аяқ астынан олжалы болғандарына мәз боп, жөндеріне кете берді.

Сұмдық түс көріп ояңғандай болған менеджер ата-анасының жанында отырса да, өзіне-өзі келе алмауда. Ол өзін өлдіге санаған Қатираны одан арғы іс-әрекетіне ойша болжам жасады. Ол, әрине, ең бірінші анау қара топырақтан құтылуға асығады. Қандай жолмен? Ең бірінші ол құл-қокыс тасушыларды сапып алатын болу керек.

Менеджер полицияға телефон шалып, Райстың ұялы телефонын алды. Оған тез арада құпия түрде кездесу керек екенін айтты.

– Жарайды, «Самал» кафесіне келе аласыз ба?

– Әрине, келе алам.

– Жарты сағаттан соң күтемін.

Қызының дауысын естіп, бөлмеге кірген әкесі:

– Сені ешқайда жібермеймін. Саған қастандық жасалды. Қастандық жасалып қана қойған жоқ, өлтіріп жіберуді ойлады.

– Менің тез арада тергеу бастығымен кездесіп, болған оқиғаны айтудым қажет.

– Олар сенің өлігіңді топырақтың астынан таппаған соң, тағы іздесе қайтесің? Саған қазір ешқайда шығуға болмайды.

– Тез арада тергеушімен жүздесуім керек. Бәрін айтып үлгеруім керек.

– Кездесетін жеріне өзім апарамын, – деді әкесі шарасыздықтан.

– Жарайды.

Зияш ТЕЛЕУОВА

(Жалғасы бар)

ЗАҢ
газеті

Редакторлар кеңесінің төрағасы – директор
Досымбек ӨТЕҒАЛИЕВ

Бас редактор **Айнұр СЕМБАЕВА**
Бас редактордың орынбасары **Шолпан ҚАРАЕВА**
Немірдің кезекші редакторы **Ерлік КЕБЕКБАЙ**

Меншік иесі:
«ЗАҢ» МЕДИА-КОРПОРАЦИЯ»
ЖАУАПКЕРШІЛІГІ ШЕКТЕУЛІ СЕРІКТЕСТІГІ

МЕНШІКТІ ТІЛШІЛЕР:
Астана
Айша Құрманғали
8 707 851 91 13.
Алматы облысы
Нұрбол Әлдібаев
8 701 357 66 84.
Ақтөбе облысы
Жансая Есмағанбетова
8 705 398 62 83.
Атырау облысы
Боранбай Ғалиев
8 775 543 03 80.
Маңғыстау облысы
Жазира Әбіл
8 702 514 54 44.
Қызылорда облысы
Гүлбану Мақажан
8 701 697 39 86.
Түркістан облысы
Сейітхан Құлмаханбетов
8 707 721 19 59.
Шадирах Мекенбайұлы
87757335665
Батыс Қазақстан облысы
Нұрлыбек Рахманов
8 707 177 80 70.

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

050012, Алматы қаласы,
Х.Досмұхамедұлы көшесі
68 «б»-үй.
Қабылдау бөлмесі:
292-43-43, 8 708 929 9874, zangazet.kz
E-mail: zanreklamaastana@mail.ru
«Заң газеті» аптасына 2 рет –
сейсенбі, жұма күндері жарық көреді.
Жеке таралым 6545 дана
Апталық таралым 13090 дана
Тапсырыс №99 Индекс 65921
Газет Қазақстан Республикасы бойынша таралады

Газетіміздің электронды нұсқасын Zangazet.kz сайтынан оқи аласыздар.

Газет бетіндегі жарияланымдардың позициясы мен фактілері үшін редакция жауап бермейді.
Жарнама мен хабарландырулардың мазмұнына жарнама беруші жауапты. Жарнама берушінің жіберген қателігіне байланысты талап-тілектер хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде қабылданады.
Газетті есепке қою туралы **№16297-Г куәлікті 2017 жылғы 12 қаңтарда** Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігі берген.
Газеттің терімі мен бет қатпау жұмыстары «Заң» Медиа-корпорация» ЖШС компьютерлік орталығында жасалды. Алматы облысы, Іле ауданы, Өтеген батыр ауылы, Сейфуллин көшесі, 2«б», «Принт плюс» ЖШС баспаханасында басылып шығарылды. Тел.: факс. 8(727)51-78-27, 8(727) 51-78-31